Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Kulttuuri

Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:9

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 9/2017

Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2017

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
www.minedu.fi/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Valtioneuvoston hallintoyksikkö / Statsrådets förvaltningsenhet, Erja Kankala

ISBN: 978-952-263-455-9 (PDF)
ISSN 1799-0351 (PDF)

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		2017
Tekijät	Työryhmä		
Julkaisun nimi	Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 9/2017		
Diaari/hankenumero		**Teema**	kulttuuri
ISBN PDF	978-952-263-455-9	**ISSN PDF**	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-263-455-9		
Sivumäärä	64	**Kieli**	suomi
Asiasanat	museot, kulttuuriperintö, luonnonperintö, taide, visuaalinen kulttuuri, museopoliittinen ohjelma		

Tiivistelmä

Museopoliittisessa ohjelmassa linjataan museoalan keskeiset menestystekijät vuoteen 2030. Visiona on, että vuonna 2030 Suomessa on Euroopan ajankohtaisimmat museot ja innostuneimmat asiakkaat.

Museoalan menestystekijöitä käsitellään ohjelmassa kuuden kehittämiskokonaisuuden kautta, joihin työryhmä päätyi yhdessä keskustellen ja tunnistaen toimintaympäristön muutoksista aiheutuvia tarpeita. Kehittämiskokonaisuuksissa keskitytään museotoiminnan yleisten tavoitteiden uudistamiseen sekä osaamisen, toimintatapojen, rakenteiden ja rahoituksen kehittämistä koskeviin linjauksiin. Kokoelmatyö ja digitaalisuus nousevat omiksi kehittämiskokonaisuuksiksi. Kukin kehittämiskokonaisuus rakentuu tavoitetilasta vuodelle 2030, kehittämiskohteen kuvauksesta sekä toimenpide-ehdotuksista. Toimenpide-ehdotuksiin sisältyvät myös ehdotukset toimeenpanon ja yhteistyön vastuutahoiksi. Lopuksi ohjelmassa tarkastellaan museolakia ja sen uudistamistarpeita.

Alueellisen ja valtakunnallisen museotoiminnan osalta esitetään vastuiden, rakenteiden ja rahoituksen uudistamista. Nykyinen valtakunnallisista museoista, valtakunnallisista erikoismuseoista sekä maakunta- ja aluetaidemuseoista muodostuva järjestelmä esitetään korvattavaksi kansallisilla museoilla sekä valtakunnallisilla ja alueellisilla vastuumuseoilla.

Museopoliittisessa ohjelmassa museot nostetaan esiin asiantuntijoina, kumppaneina ja mahdollistajina. Museot tarjoavat elämyksiä ja tietoa, ja luovat näin mahdollisuuksia luovuudelle, sivistykselle, identiteettien rakentumiselle ja muutosten ymmärtämiselle. Museoilla on tärkeä tehtävä kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävän yhteiskunnan rakentamisessa ja hyvinvoinnin edistämisessä. Ohjelma tunnistaa museot kulttuuripalveluna, joka kattaa koko maan. Museoiden rooli alueiden vetovoimaisuuden ja elinvoimaisuuden kehittämisessä on keskeinen.

Museopoliittisen ohjelman ehdotusten toimeenpano edellyttää yhteistyötä ja keskustelua eri toimijoiden ja kaikkien asianosaisten kesken. Ohjelmaa voidaan hyödyntää paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä sekä toiminnan suunnittelussa ja linjaamisessa.

Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet		2017
Författare	Arbetsgrupp		
Publikationens titel	Förslag till museipolitiskt program		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 9/2017		
Diarie-/ projektnummer		**Tema**	kultur
ISBN PDF	978-952-263-455-9	**ISSN PDF**	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-263-455-9		
Sidantal	64	**Språk**	finska
Nyckelord			

Referat

Det museipolitiska programmet innehåller riktlinjer för de centrala framgångsfaktorerna fram till 2030. Visionen är att Finland år 2030 ska ha de mest aktuella museerna i Finland och de mest intresserade kunderna.

Framgångsfaktorerna inom museibranschen behandlas i programmet via sex utvecklingshelheter som arbetsgruppen stannade för efter gemensamma diskussioner och genom att identifiera de behov som har uppstått i verksamhetsmiljön till följd av förändringar. Inom utvecklingshelheterna koncentrerar man sig på att förnya de allmänna målen samt på riktlinjer för utvecklingen av kompetensen, verksamhetsformerna, strukturerna och finansieringen. Samlingsarbetet och digitaliseringen utgör separata utvecklingshelheter. Varje utvecklingshelhet bygger på målbilden för 2030, beskrivningen av utvecklingsobjektet och åtgärdsförslagen. Åtgärdsförslagen inkluderar även förslag till ansvarsinstanser för verkställandet och samarbetet. Sist i programmet granskas museilagen och behoven av att förnya denna.

För den regionala och landsomfattande museiverksamhetens del föreslås en översyn av ansvarsfunktionen, strukturerna och finansieringen. Det nuvarande systemet, som består av nationella museer, nationella specialmuseer samt landskapsmuseer och regionala konstmuseer, ersätts enligt förslaget så att det består av nationella museer samt landsomfattande och regionala ansvarsmuseer.

I det museipolitiska programmet lyfts museerna fram som experter, samarbetspartner och möjliggörare. Museerna bjuder på upplevelser och kunskap och skapar därmed möjligheter till kreativitet, bildning, identitetsuppbyggnad och förståelse för förändringar. Museerna har en viktig uppgift i uppbyggnaden av ett kulturellt, socialt och ekologiskt hållbart samhälle och i främjandet av välfärden. Programmet fastställer att museerna är en kulturtjänst som omfattar hela landet. Museerna spelar en central roll i utvecklingen av regionernas dragningskraft och livskraft.

Verkställandet av förslagen i det museipolitiska programmet förutsätter samarbete och diskussion mellan olika aktörer och alla parter. Programmet kan användas i den lokala och regionala utvecklingen samt för att planera och dra upp riktlinjer för verksamheten.

Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture		2017
Authors	Working group		
Title of publication	Proposal for museum policy programme		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture 9/2017		
Register number		**Subject**	culture
ISBN PDF	978-952-263-455-9	**ISSN (PDF)**	1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-263-455-9		
Pages	64	**Language**	finnish
Keywords			

Abstract

Museum policy programme outlines main success factors up to 2030. The vision is that by 2030, Finland will have the most up to date museums in Europe and the most enthusiastic clients.

The museum sector success factors are approached through six development activities which the working group decided on though discussion together and by identifying the needs arising from the changing operating environment. The development activities are focussed on reform of the general objectives of museum operations as well as on outlining policy regarding the development of competences, operating approaches, structures and funding. The work of collections management and digitalisation were established as development activities in their own right. Each of the development activities is composed of a target state for 2030, a description of the focus of the development and proposals for measures to be taken. The proposals for measures to be taken also includes proposals for implementation and the parties responsible for collaboration. Finally the programme examines the Museums Act and considers any needs for its reform.

With regard to regional and national museums, the responsibilities, structures and financing are to be reformed. The current system, comprised of national museums, national specialist museums and county and regional art museums, is to be replaced by national museums and national and regional museums responsible for specific areas or fields.

In the museum policy programme, the museums are seen as experts, partners and enablers. The museums provide experiences and information and thus create opportunities for creativity, education, the construction of identities and an understanding of change. The museums have an important part to play in the creation of a culturally, socially and ecologically sustainable society, and in promoting well-being. The programme identifies museums as a cultural service that covers the whole country. The role of the museums in developing the attractiveness and vitality of the regions is critical.

Implementing the proposals of the museum policy programme will require collaboration and discussion different actors and between all the relevant parties. The programme will be of benefit in local and regional development as well as in planning and outlining operations.

Publisher	Ministry of Education and Culture
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Sisältö

Opetus- ja kulttuuriministeriölle 9

Johdanto - Suomi tarvitsee museoita 12

Muuttuva toimintaympäristö 14

Museoalan visio ja arvot 2030 16

Tavoitteena kohtaamiset ja kumppanuudet 17

Osaava ja oppiva museoala 20

Museoiden kokoelmat esille ja käyttöön 23

Digitaalisuus mahdollisuuksien avaajana 27

Uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä 30

Kestävyyttä ja joustavuutta rahoitukseen 43

Museolaki ohjaa ja säätelee 47

Toimenpide-ehdotusten vaikutukset 50

Liite 1. Kooste toimenpide-ehdotuksista 52

Liite 2. Sanasto 61

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 29.6.2015 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia museopoliittinen ohjelma. Työryhmän toimikausi oli 1.8.2015–31.12.2016.

Työryhmän tehtävänä oli tarkastella kokonaisvaltaisesti suomalaista ammatillisesti hoidettua museokenttää, muodostaa näkemys sen tulevaisuudesta ja laatia ehdotus museopoliittisiksi linjauksiksi ja painopisteiksi, jotka perustuvat kulttuuripolitiikan tavoitteisiin ja toimintaympäristön muutoksiin. Työssä tuli ottaa huomioon muutokset toimintaympäristössä paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Työssä tuli kiinnittää huomiota myös museo- ja kulttuuriperintöalan välillisiin vaikutuksiin muun muassa hyvinvoinnin ja luovuuden, kasvun ja työllisyyden sekä kestävän kehityksen edistämisessä. Lisäksi työryhmän tuli ottaa huomioon eduskunnan hyväksymä lausuma (HE 303/2014), jonka mukaan tulee valmistella museolain kokonaisuudistus siten, että laki voidaan hyväksyä vaalikaudella 2015–2019.

Museopoliittisen ohjelmatyön tavoitteena oli lisätä kaikkien väestöryhmien osallistumisen mahdollisuuksia museoalaan ja kulttuuriperintöön sekä vahvistaa museoalan vaikuttavuutta yhteiskunnassa. Erityisesti siinä tuli kiinnittää huomiota lapsille ja nuorille suunnattuun toimintaan ja palveluiden saatavuuteen.

Työryhmän tehtävinä olivat:

- Laatia linjaukset ja painopisteet museotoiminnalle Suomessa.
- Ottaa kantaa museolaitoksen rakenteeseen, valtionosuusjärjestelmän toimivuuteen ja rahoituksen kohdentumisen perusteisiin.
- Selvittää alueellisen museotoiminnan tilaa sekä erityisesti maakunta- ja aluetaidemuseojärjestelmän kehittämistarpeita.
- Selvittää museoiden ja kulttuuriperinnön hyödyntämistä voimavarana sekä uuden toiminnan mahdollistajana eri sektoreilla.
- Tehdä ehdotuksia toimintatapojen uudistamiseksi sekä hyvien käytäntöjen levittämiseksi.
- Arvioida museolain ajantasaisuus ja tarve lain kokonaisuudistukselle.

Työryhmä täsmensi kysymyksenasettelua työnsä aikana vuorovaikutuksessa museoalan kanssa erilaisten selvitysten ja toimintaympäristön kuvauksen kautta. Työssä otettiin huomioon hallitusohjelman linjaukset sekä kulttuurin ja taiteen aluepoliittisen ohjelmatyöryhmän esitykset, kulttuurin rahoitusta koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmän esitykset sekä muut museopolitiikan kannalta oleelliset strategiat, hankkeet ja selvitykset.

Työryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja Riitta Kaivosoja opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Jäseninä olivat ylijohtaja Elina Anttila Suomen kansallismuseosta, kehittämisjohtaja Pirjo Hamari Museovirastosta, museonjohtaja Kalle Kallio Työväenmuseo Werstaalta, museonjohtaja Kati Kivimäki Forssan museosta, pääjohtaja Juhani Kostet Museovirastosta, pääsihteeri Kimmo Levä Suomen museoliitosta, ylitarkastaja Mirva Mattila opetus- ja kulttuuriministeriöstä, museotoimenjohtaja Päivi Partanen Lappeenrannan museoista, museonjohtaja Susanna Pettersson Ateneumin taidemuseosta, museonjohtaja Juhani Ruohonen Satakunnan museosta, pääjohtaja Risto Ruohonen Kansallisgalleriasta, kulttuuriasiainneuvos Päivi Salonen opetus- ja kulttuuriministeriöstä, johtaja Leif Schulman Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomuksesta, Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen varajohtaja, dosentti Katriina Siivonen Turun yliopistosta, johtaja Pauli Sivonen Serlachius-museoista, museologian professori Janne Vilkuna Jyväskylän yliopistosta ja erityisasiantuntija Ditte Winqvist Suomen Kuntaliitosta.

Työryhmän asiantuntijasihteerinä toimivat erikoisasiantuntija Marianne Koski Museovirastosta ja ylitarkastaja Mirva Mattila opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Sihteeristön työhön osallistuivat myös erikoisasiantuntija Eeva Teräsvirta Museovirastosta ja erikoissuunnittelija Jaana Kataja Museovirastosta.

Työryhmä kokoontui 13 kertaa. Työryhmä kuuli asiantuntijoina museotoimenjohtaja Päivimarjut Raippalinnaa Jyväskylän taidemuseosta aluetaidemuseoiden tilanteesta, kokoelmapäällikkö Teemu Aholaa Työväenmuseo Werstaalta kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n toiminnasta, kulttuuriasiainneuvos Minna Karvosta opetus- ja kulttuuriministeriöstä digitalisaation mahdollisuuksista ja haasteista sekä tiedeasiainneuvos Erja Heikkistä opetus- ja kulttuuriministeriöstä yliopistojen museoiden asemasta ja rahoituksesta.

Maakunta- ja aluetaidetaidemuseoille sekä niiden sidosryhmille laadittiin kysely alueellisesta toiminnasta ja tulevaisuuden tarpeista. Lisäksi selvitettiin valtakunnallisten erikoismuseoiden sekä pienten, alle 10 henkilötyövuoden museoiden ja niiden luottamushenkilöiden näkemyksiä museoalasta ja sen tulevaisuudesta.

Työryhmä järjesti museoille ja niiden sidosryhmille tarkoitetun tulevaisuustyöpajan 1.6.2016 sekä työryhmän jäsenille visio- ja tulevaisuustyöskentelypäivän 21.9.2016 hollantilaisen museokonsultin Jasper Visserin johdolla.

Museopoliittista ohjelmatyötä käsiteltiin muun muassa seuraavissa tilaisuuksissa: korotettua valtionosuutta saavien museoiden johtajien tapaamisessa 23.9.2015, Museoalan Teemapäivillä 25.9.2015, Maailma muutoksessa - tulevaisuus museoissa -seminaarissa ja sitä seuranneessa tulevaisuusverstaassa 22–23.3.2016, Museoalan Teemapäivillä 22–23.9.2016 sekä museoiden, teattereiden (ml. tanssi ja sirkus) ja orkestereiden rahoitusjärjestelmän uudistamiseen liittyvissä sidosryhmätilaisuuksissa syksyllä 2016.

Työryhmämuistion luonnos oli kommentoivana vuodenvaihteessa 2016–2017 työryhmän ulkopuolisilla museoalaa ja sen sidosryhmiä edustavilla asiantuntijoilla. Museopoliittisen ohjelmatyön etenemisestä viestittiin blogisivulla.

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa museopoliittiseksi ohjelmaksi opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Helsingissä 2.2.2017

Riitta Kaivosoja

Elina Anttila
Pirjo Hamari
Kalle Kallio
Kati Kivimäki
Juhani Kostet
Kimmo Levä
Mirva Mattila
Päivi Partanen
Susanna Pettersson
Juhani Ruohonen
Risto Ruohonen
Päivi Salonen
Leif Schulman
Katriina Siivonen
Pauli Sivonen
Janne Vilkuna
Ditte Winqvist

Johdanto - Suomi tarvitsee museoita

Museot ovat kulttuurisesti rikkaan ja monimuotoisen yhteiskunnan edellytys ja keskeinen toimija yhteisen kulttuuri-, taide- ja luonnonperintömme vaalimisessa ja välittämisessä.

Museopoliittisen ohjelman tavoitteena on nostaa esiin museot asiantuntijoina, kumppaneina ja mahdollistajina. Museot tarjoavat elämyksiä ja tietoa, ja luovat näin mahdollisuuksia luovuudelle, sivistykselle, identiteettien rakentumiselle ja muutosten ymmärtämiselle. Museoilla on tärkeä tehtävä kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävän yhteiskunnan rakentamisessa ja hyvinvoinnin edistämisessä. Museot ovat kattavasti tarjolla oleva kulttuuripalvelu ja niiden rooli alueiden vetovoimaisuuden ja elinvoimaisuuden kehittämisessä on keskeinen.

Museopoliittisessa ohjelmassa linjataan museoalan keskeiset menestystekijät vuoteen 2030. Näitä käsitellään kuuden kehittämiskokonaisuuden kautta. Kukin kokonaisuus rakentuu tavoitetilasta vuodelle 2030, kehittämiskohteen kuvauksesta sekä toimenpide-ehdotuksista. Lopuksi ohjelmassa tarkastellaan museolakia ja sen uudistamistarpeita.

Valittuihin kehittämiskokonaisuuksiin työryhmä päätyi yhdessä keskustellen ja tunnistaen toimintaympäristön muutoksesta aiheutuvia tarpeita. Kehittämiskokonaisuuksissa keskitytään museotoiminnan yleisten tavoitteiden uudistamiseen sekä osaamisen, toimintatapojen, rakenteiden ja rahoituksen kehittämistä koskeviin linjauksiin. Kokoelmatyö ja digitaalisuus nousevat omiksi kehittämiskokonaisuuksiksi.

Kaikista museotoiminnan osa-alueista ei ole omaa kehittämiskokonaisuutta. Esimerkiksi näyttelytoimintaa, joka on usein näkyvin ja tunnetuin osa museotyötä, ei käsitellä omana kehittämiskokonaisuutenaan. Tähän valintaan päädyttiin, koska työryhmän näkemyksen mukaan näyttelytoiminnan sisällöt, painotukset ja valinnat ovat toimintaa, jota julkinen rahoittaja ei pyri ohjaamaan. Näyttelytoiminnan kehittäminen tapahtuu osana museotoiminnan kokonaisvaltaista kehittämistä ja siinä voidaan hyödyntää tämän ohjelman kehittämislinjauksia.

Kulttuuriperintö ymmärretään museopoliittisessa ohjelmassa laajasti: kulttuuriperintöä ovat kulttuurihistoriallinen ja luonnonperintö sekä taiteen, visuaalisen kulttuurin ja kulttuuriympäristön eri ilmenemismuodot. Kulttuuriperintö voi olla aineellista tai aineetonta.

Museopoliittisen ohjelmatyön aikana on aloitettu myös museoiden, teattereiden (ml. tanssi ja sirkus) ja orkestereiden rahoitusjärjestelmän uudistamiseen tähtäävä työ. Kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistuksessa otetaan huomioon museopoliittisen ohjelmatyön linjaukset. Työryhmä esittää muun muassa alueellisen ja valtakunnallisen museotoiminnan osalta vastuiden, rakenteiden ja rahoituksen uudistamista. Nykyinen valtakunnallisista museoista, valtakunnallisista erikoismuseoista sekä maakunta- ja aluetaidemuseoista muodostuva järjestelmä esitetään korvattavaksi kansallisilla museoilla sekä valtakunnallisilla ja alueellisilla vastuumuseoilla. Museolain uudistaminen tapahtuu osana rahoitusjärjestelmän uudistamistyötä.

Toimenpide-ehdotuksiin sisältyvät myös ehdotukset toimeenpanon ja yhteistyön vastuutahoiksi. Ohjelman ehdotusten toimeenpanon tulee tapahtua yhteistyössä ja keskustellen eri toimijoiden ja kaikkien asianosaisten kesken. Ohjelmaa voidaan hyödyntää paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä ja toiminnan suunnittelussa ja linjaamisessa. Museopoliittisen ohjelman linjauksia ja toimenpide-ehdotusten toteutumista arvioidaan ensimmäisen kerran vuonna 2020.

Muuttuva toimintaympäristö

Hyvinvoinnin kasvu on tähän asti ollut sidoksissa talouskasvuun ja luonnonvarojen hyödyntämiseen. Ilmastonmuutoksella, luonnonvarojen ehtymisellä ja globalisaatiolla on moninaisia, toisiinsa kytkeytyviä, pitkällä aikavälillä dramaattisia vaikutuksia luonnonympäristöön, ihmisten elinoloihin, talouteen ja yhteiskuntaan. Aikamme suurimpana haasteena on löytää keinot ja luoda rakenteet ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävälle hyvinvoinnin kasvulle. Kestävyysajattelu vaikuttaa myös museotyöhön. Sen tulee olla keskiössä yhtä lailla esimerkiksi kiinteistöjen ja kokoelmien ylläpidossa kuin sisällöntuotannossa ja museoiden toiminnan tavoitteissa.

Ihmisten muuttuvat toimintatavat ja asenteet haastavat vakiintuneita palvelujen tapoja. Julkisille palveluille tähän asti ominainen ”sama palvelu kaikille” -ajattelu ei enää toimi. Tarpeet ovat entistä yksilöllisempiä ja palveluilta odotetaan suurempaa valinnanvapautta. Samalla ihmiset ovat entistä halukkaampia ja valmiimpia vaikuttamaan heille suunnattujen palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Museot tarjoavat ihmisille yhä lisää osallistumismahdollisuuksia palveluidensa kehittämiseen sekä työkaluja omaehtoiseen kulttuuriperinnön vaalimiseen. Asiakaslähtöisyyden ja -ymmärryksen merkitys korostuvat tämän päivän museotoiminnassa.

Ihmisillä on nykyään lähes rajattomat mahdollisuudet hankkia, järjestää ja hyödyntää tietoa. Kaikkialle levittäytyvä tieto on aiempaa saavutettavampaa, mutta samalla pirstaloitunutta. Ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääntyminen vaikuttaa aiempaa merkittävämmin maailmankuvien muodostumiseen ja kuluttamisen tapoihin. Instituutioiden rooli tiedon kokoajana ja jakajana sekä tulkintojen tekijänä muuttuu. Nopeus, valmius keskustella ja ottaa kantaa korostuvat. Myös museo- ja kulttuuriperintöalalla tavoitteena on rakentaa avoimempia toimintatapoja tukemaan yksilöiden ja yhteisöjen vaikuttamismahdollisuuksia. Museoiden on pystyttävä perustelemaan ja lunastamaan asemansa yhteisen keskustelun paikkoina ja kannanottajina.

Digitalisaatiokehitys jatkuu voimakkaana. Koko kulttuurimme on entistä enemmän digitaalista. Digitalisaation myötä museoidenkin toimintatavat ja palvelut muuttuvat. Verkon kautta aineistoilla ja sisällöillä on mahdollista saavuttaa valtavia ihmismääriä ja samalla

toiminnan vaikuttavuus skaalautuu aivan uudelle tasolle. Digitaalisuuden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää museoilta uudenlaista osaamista ja yhteistyötä.

Globaali toimintakenttä luo uudenlaisia menestymisen ja toiminnan mahdollisuuksia sekä organisaatio- että yksilötasolla. Globalisaation vaikutuksesta asiat kytkeytyvät toisiinsa entistä intensiivisemmin muodostaen riippuvuus- ja vaikutussuhteita. Osa ihmisistä kokee tämän arvoja, elämäntapaa ja rakenteita uhkaavana. Ajallisen jatkumon ja muutoksen ymmärtäminen auttaa hahmottamaan ilmiöiden mittasuhteita ja taustoja. Pitkä aikaperspektiivi ja tietoisuus menneisyydestä lisäävät kulttuurista ymmärrystä, mikä puolestaan tukee itsetuntoa ja moninaisten identiteettien rakentumista. Museoiden sosiaalisessa tehtävässä korostuvat yhteisölliset ja vuorovaikutteiset toimintamallit, jotka lisäävät mahdollisuuksia ihmisten osallistumiselle ja sen myötä voivat vaikuttaa myös syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentämiseen.

Lisääntynyt muuttoliike ja kärjistynyt pakolaistilanne haastavat yhteiskunnan rakenteet ja ihmisten asenteet. Maassamuutto vaikuttaa alueiden elinvoimaisuuteen. Muuttotappioalueilla palveluverkko rapautuu, ja samalla paineet kasvukeskuksissa lisääntyvät. Tämä vaatii rakenteellisia uudistuksia, joista merkittävimpänä on käynnissä oleva sote- sekä kunta- ja maakuntauudistus. Rakenteellisten uudistusten tavoitteena on luoda uudenlainen valtakunnallinen ja alueellinen työnjako palveluiden tasavertaisen saatavuuden turvaamiseksi koko maassa. Yhteiskunnallisten rakenteiden muuttuessa kohti suurempia toiminta-alueita ja -yksiköitä myös museokentän rakenteet ja työn organisointi muuttuvat väistämättä.

Taloudellinen toimintaympäristö on julkisen talouden osalta haastava ja vaikeasti ennakoitavissa. Jos palveluiden julkinen rahoitus pienentyy, kilpailu niukoista resursseista kiristyy entisestään. Rakenteiden ja toimintatapojen uudistaminen sekä osaamisen hyödyntäminen uudenlaisen liiketoiminnan ja työpaikkojen luomiseksi ovat edellytys talouskasvulle ja julkisen talouden kestävyydelle. Museoiden talous perustuu julkiseen rahoitukseen nyt ja tulevaisuudessa. Lisääntyvät tehtävät ja asiakkaiden tarpeiden täyttäminen edellyttävät toiminnan rahoituspohjan laajentamista sekä julkisen että yksityisen rahoituksen osalta.

Museoalan visio ja arvot 2030

Museoalan visio 2030

Suomessa on vuonna 2030 Euroopan ajankohtaisimmat museot ja innostuneimmat asiakkaat.

Museoalan arvot 2030

Yhteisöllisyys ja vuorovaikutteisuus

Yhteisöillä on mahdollisuus osallistua kulttuuriperinnön määrittelyyn. Yhteisöllinen toiminta avaa museoita kaikkien käyttöön. Se mahdollistaa osallistumisen rohkeaan ja vuorovaikutteiseen toimimiseen yhteiskunnassa.

Luotettavuus ja jatkuvuus

Museot ovat vahvoja asiantuntijoita, joiden näkökulmat ulottuvat menneisyydestä pitkälle tulevaisuuteen. Museot ovat osa yhteisöjensä muistia ja niiden toiminta perustuu kestävän kehityksen mukaisille ja eettisille periaatteille.

Moniäänisyys ja demokratia

Kulttuuriperintö kuuluu kaikille ja on yhdenvertaisesti saavutettavissa. Museoilla on vahva rooli moniäänisen ja kulttuurisesti moninaisen yhteiskunnan tukemisessa ja kehittämisessä.

Rohkeus ja ennakkoluulottomuus

Museot ovat mahdollistajia. Museot elävät ajassa, ovat valmiita muutokseen ja auttavat ihmisiä rakentamaan hyvää tulevaisuutta. Museot ovat luovia, kokeilevia, riskejä ottavia ja uusille ajatuksille avoimia organisaatioita.

Tavoitteena kohtaamiset ja kumppanuudet

Tavoitetila 2030

Museot ovat aktiivisia ja näkyviä toimijoita yhteiskunnassa. Ne ovat aloitteen tekijöitä ja osallistujia ajankohtaisissa keskusteluissa sekä toimivat rohkean ja avoimen vuorovaikutuksen foorumeina. Museot toimivat yhä tiiviimmin yhdessä ihmisten ja yhteisöjen kanssa. Museoissa olevat aineistot, tieto ja osaaminen ovat avoimesti saatavilla ja ne tukevat uusien oivallusten syntymistä ja ymmärryksen lisääntymistä. Päätöksillään, toiminnallaan ja yhteistyöllä kumppaneidensa kanssa museot edistävät kestävää kehitystä ja moninaisuutta yhteiskunnassa sekä vahvistavat tasa-arvoa ja demokratiaa. Museoiden työ tähtää sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymiseen.

Kehittämiskohde

Yhdessä tekeminen

Museoiden toiminta on entistä vahvemmin verkostomaista sekä alan sisällä, yli sektorirajojen että kansainvälisesti. Menestyminen edellyttää aktiivisuutta, verkosto-osaamista ja vuorovaikutustaitoja. Museot voivat toimia melkein millä yhteiskunnan alueella tahansa, ja ovat siitäkin syystä inspiroivia kumppaneita monenlaisille toimijoille. Jotta museon toiminta voi olla vaikuttavaa, se edellyttää kykyä tehdä valintoja. Tässä museo hyötyy vahvasta strategisesta profiilista, joka perustuu toimintaympäristön, asiakkaiden ja yhteisöjen tarpeiden tuntemiseen sekä museon omaan osaamiseen ja sisältöihin.

Avoimen tiedon aikana museoiden tietovarantojen käyttö lisääntyy sekä tarpeen että tarjonnan kasvaessa. Museoiden asiantuntijuus muuttuu ja kehittyy painottuen yhdessä tekemiseen, osaamisen jakamiseen, tiedon tuottamiseen ja tulkintojen tukemiseen. Ihmisiä kohdataan museoissa, arjen monenlaisissa ympäristöissä ja yhä enenevässä määrin myös digitaalisesti. Tiedon ja aineistojen avaaminen ja museotilan ja -toiminnan laajentaminen

digitaalisiin ympäristöihin edellyttää museoilta asiantuntijuuden jakamista sekä toimimista osana uudenlaisia kumppanuuksia, verkostoja ja toimintakulttuuria.

Osallisuus ja yhteisöllisyys

Museot tukevat yksilöitä ja yhteisöjä oman kulttuuriperintönsä määrittelyssä ja hyödyntämisessä. Ihmiset oivalletaan myös museoiden toiminnan potentiaalisiksi kehittäjiksi ja heille tarjotaan erilaisia kanavia osallistua tekemiseen ja päätöksentekoon. Yhteisöllinen toiminta avaa eri osapuolille uusia näkökulmia kulttuuriperintöön ja sen määrittelyyn sekä synnyttää osallisuuden ja omistajuuden kokemuksia. Museot toimivat laajemminkin yhteiskunnallisen keskustelun foorumeina ja tuovat syvyyttä ajankohtaisiin teemoihin taustoittamalla menneisyyden ja nykyhetken ilmiöiden välisiä yhteyksiä ja tulevaisuuden näkymiä.

Museoilla on keskeinen rooli uusien ja nykyisten suomalaisten välisen ymmärryksen rakentamisessa, ja ne ovat yhteistyökumppaneina mukana kotouttamistyössä. Kynnys käyttää museoiden palveluja tulee olla matala kaikille väestöryhmille. Tavoitteena on, että kulttuuriperintö koskettaa entistä useampaa. Museot vastaavat siitä, että niiden fyysinen, tiedollinen, taloudellinen ja sosiaalinen saavutettavuus on paras mahdollinen.

Inspiroiva oppimisympäristö

Museot tuntevat kohderyhmänsä ja yhteisönsä, joiden kanssa ja osana ne toimivat. Museot hankkivat yhteisöistään aktiivisesti tietoa ja jalostavat tiedosta aitoa ymmärrystä. Museot ovat tärkeitä kumppaneita ilmiöpohjaisessa oppimisessa ja inspiroivia oppimisympäristöjä. Niillä on käytössään monipuolinen valikoima tapoja ja välineitä välittää tietoa kulttuuriperinnöstä ja tukea erityisesti lasten ja nuorten kulttuurista osaamista ja osallisuutta.

Museot vahvistavat profiiliaan kulttuurisesti kestävän oppimisen mahdollistajina. Museoiden sisällöt ja asiantuntemus ovat kumppanuuksien kautta eri oppilaitosten ja oppijoiden käytettävissä. Keskeistä on se, että museon toiminta tukee lasten ja nuorten identiteettien rakentumista, kulttuurisen osaamisen vahvistumista ja osallisuutta kulttuuriin. Museo turvaa omalta osaltaan kulttuuristen oikeuksien toteutumisen. Museot eivät tarjoa valmiita vastauksia, vaan haastavat dialogiin, omiin tulkintoihin, kriittiseen ajatteluun, sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä omien mielipiteiden muodostamiseen ja ilmaisuun.

Vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminnan merkitys ammatillisissa museoissa kasvaa. Museot kehittävät aktiivisesti vapaaehtois- tai ystävätoiminnasta kiinnostuneille mielekkäitä osallistumisen väyliä, jotka huomioivat erilaisten yksilöiden ja yhteisöjen tiedot, taidot ja kiinnostuksen

kohteet mahdollisimman hyvin. Yhteistyössä toiminta on vuorovaikutteista, motivoivaa ja rakentuu molemminpuoliselle arvostukselle. Vapaaehtoistoiminta on mielekäs ja merkityksellinen kansalaisaktiivisuuden ja jatkuvan keskustelun muoto, joka vahvistaa museon ja paikallisyhteisöjen suhdetta ja tuottaa lisäarvoa kaikille osallisille. Vapaaehtoisohjelmien käynnistäminen on lähitulevaisuudessa tärkeä painopiste yhä useammissa museoissa. Myös vapaaehtoisvoimin ylläpidetty museokenttä nähdään aiempaa vahvemmin paikallisena ja alueellisena voimavarana ja kulttuuriperintötyön kumppanina.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot nostavat toiminnassaan esille yhteiskunnallisesti tärkeitä ja ajankohtaisia teemoja. Niillä on tärkeä rooli ihmisten välisen ymmärryksen rakentamisessa. (museot)

2. Museot kokeilevat ja etsivät uusia osallistumisen ja osallistamisen tapoja. (museot, Museovirasto)

3. Museot osallistuvat yhteistyöhankkeisiin, kumppanuuksiin ja verkostomaiseen toimintaan. (museot, Suomen museoliitto, Museovirasto)

4. Museot laajentavat ymmärrystään asiakkaistaan ja yhteisöistään sekä hyödyntävät sitä profiilinsa määrittelyssä ja palvelujensa tuotteistamisessa. (museot, Suomen museoliitto, koulutuksen tarjoajat)

5. Museot toimivat yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden lisäämiseksi siten, että kynnys käyttää museoiden palveluja on matala kaikille väestöryhmille. (museot)

6. Taide-, kulttuuriperintö- ja ympäristökasvatus vahvistuvat osana museoiden toimintaa. Museot kehittyvät laaja-alaista osaamista ja elinikäistä oppimista tukeviksi oppimisympäristöiksi. (museot)

7. Museot kehittävät ja jakavat vapaaehtoistoiminnan hyviä käytäntöjä. (museot, Museovirasto)

Osaava ja oppiva museoala

Tavoitetila 2030

Museotyö on moniammatillista ja vahvasti verkottunutta niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Museoissa työskentelevien asiantunteva ja monialainen osaaminen takaa laadukkaat ja vaikuttavat palvelut. Museotyö tukee ihmisiä vastaamaan toimintaympäristön muutosten tuomiin uusiin haasteisiin.

Museoala tukee suunnitelmallisesti ammattilaisten kehittymismahdollisuuksia ja liikkuvuutta niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Suomalainen museoalan osaaminen on kansainvälisessäkin vertailussa korkeaa ja ammattilaiset ovat haluttuja osaajia myös museoalan ulkopuolella. Museoissa on vahvaa poikkitieteellistä osaamista. Museoammattilaisten erilaiset koulutustaustat tukevat toisiaan ja mahdollistavat ennakoivan ja vaikuttavan museotoiminnan. Museologian täysimittaisen oppiaineen asema on vahva.

Kehittämiskohde

Museoammatillisuus muutoksessa

Museoalan vahvuus on työntekijöiden korkea osaamisen taso, johon näyttelytoiminnan, kokoelmatyön, yleisötyön sekä tieto- ja asiantuntijapalveluiden laatu perustuu. Toimintaympäristön ja toiminnan painopisteiden muuttuessa museotyö muuttuu ja monipuolistuu. Voimistuvat yhteiskunnalliset odotukset kulttuuripoliittisten tavoitteiden ulkopuolelta (koulutuspolitiikka, nuorisopolitiikka, sosiaalipolitiikka, talouspolitiikka, ympäristöpolitiikka), odotukset avoimuuden lisäämisestä, palveluroolin vahvistamisesta, uusista digitaalisista palveluista sekä toiminnan kansainvälisestä ulottuvuudesta asettavat museoille huomattavia osaamishaasteita. Museoissa kehitetään valmiuksia avata ymmärrystä muutoksista siten, että se auttaa ihmisiä tulevaisuuden rakentamisessa aikamme globaalissa murroksessa.

Menestyminen vaatii museoilta yhä enemmän moniammatillisuutta ja henkilöstöä, jolla on aiempaa laajempi osaamis- ja kokemustausta. Museoammattilaisten ja museoammatillisuuden korostamisesta siirrytään tukemaan erilaisista ammattilaisista muodostuvien asiantuntijayhteisöjen rakentumista. Keskeistä on, että museoissa on tunnistettu, millaista osaamista ja asiantuntijuutta kukin museo tarvitsee ja miten sitä vahvistetaan. Museoiden resurssien ja toimintatapojen tulee mahdollistaa henkilökunnan joustava osaamisen täydentäminen. Museoissa tarvitaan johtajuutta, joka tukee yhteistä vastuunottoa, vuorovaikutusta, asiakaslähtöisyyttä sekä keskinäistä luottamusta. Myös liiketoiminnallisen ajattelun ja osaamisen vahvistaminen on olennaista.

Osaaminen kasvaa yhteistyöllä

Tulevaisuudessa museoalan asiantuntijuus syntyy avoimessa vuorovaikutuksessa niin museon sisällä kuin suhteessa muihin toimijoihin. Museotyötä tehdään yhdessä kumppaneiden, vapaaehtoistoimijoiden ja ympäröivien yhteisöjen kanssa. Museoiden ulkopuolella yhteisöissä ja alueellisten toimijoiden keskuudessa on osaamista, tietotaitoa sekä oman kulttuuriperinnön ja arjen tuntemusta, joka täydentää kulttuuriperintöalan ammattilaisten asiantuntemusta.

Osaamisen kehittämistä ja jakamista tukevat jatkossa vertaisoppimisen eri muodot sekä mentorointi-ohjelmat. Olemassa olevien verkostojen, kuten ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n hyviä kokemuksia ja toimintatapoja hyödynnetään osaamista ja vertaisoppimista kehitettäessä. Osaamisen kehittäminen edellyttää museon vahvuuksien tunnistamista, osaamisen välittymistä alan sisällä sekä aktiivista mukanaoloa muissa museoiden profiilin mukaisissa kehittämisverkostoissa. Verkostot hyödyttävät koko toimialaa, kumppaneita ja yhteiskuntaa laajemminkin.

Kansalliset ja kansainväliset kehityspolut

Osaamisen kehittäminen vaatii museoalan ammattilaisten liikkuvuuden lisäämistä. Kotimaista ja kansainvälistä henkilökiertoa ja -vaihtoa kehittämällä vahvistetaan alan osaamista ja uudistumispotentiaalia. Kulttuuriperintöalan ammattilaisten motivaation ylläpitämiseksi ja alan houkuttavuuden kannalta on tärkeää löytää väyliä uusien osaajien saamiseksi alalle, sekä jatko- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia alalla jo toimiville ammattilaisille. Sen lisäksi että nuorten suuntautumiseksi museoalalle luodaan uusia mahdollisuuksia, myös hiljaisen tiedon ja kokemuksen siirtyminen museoiden sisällä tulee ottaa huomioon museoiden ammatillisuutta vahvistettaessa. Alan houkuttavuuden ja uusiutumisen kannalta keskeistä on, että palkkataso on kilpailukykyinen.

Alan kehittyminen edellyttää alan ammattilaisilta, museoilta ja kulttuuriperintöalan verkostoilta tutkimusyhteistyötä yliopistojen, korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten

kanssa sekä aktiivista museo- ja kulttuuriperintöalojen poikkitieteellistä tutkimus- ja julkaisutoimintaa. Museoalaan liittyvien tohtoritutkintojen lisääntyminen tukee kansainvälistä verkottumista ja lisää mahdollisuuksia hakea ulkopuolista tutkimusrahoitusta. Museoasetuksen (1192/2005) vaatimus museon valtionosuuskelpoisuudesta edellyttää museologian opetuksen turvaamista korkeakouluissa. Museologia rakentaa alalla yhteistä ymmärrystä sekä tutkii museoita tuottaen uutta tietoa kehittyvän alan tarpeisiin. Museologian oppiaineen jatkuvuus ja tulevaisuusorientaatio luovat edellytyksiä sille, että Suomessa on ammatillisesti hoidettuja, vaikuttavia museoita.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoissa tehtävän työn moniammatillisuus tunnustetaan. Eri tehtävissä vaadittavia tulevaisuuden osaamisalueita tunnistetaan ja mahdollisuuksia osallistua täydennyskoulutukseen edistetään. Museoalalla toteutetaan täydennyskoulutusta suunnitelmallisesti. (museot, museoiden ylläpitäjät, Suomen museoliitto, oppilaitokset)

2. Museoalaa koskeva osaamisen tarveselvitys laaditaan vuoteen 2020 mennessä ja sen pohjalta tehdään kansallinen osaamis- ja liikkuvuusohjelma. (Suomen museoliitto)

3. Museot tukevat henkilöstön osallistumista kansainväliseen osaamisvaihtoon sekä kansainvälisten osaajien työskentelyä Suomessa. (museot, museoiden ylläpitäjät, Opetushallitus)

4. Vertaisoppimisen tapoja kehitetään osana museoiden arviointitoimintaa. Museot määrittelevät ydinosaamisensa, joiden varaan luodaan osaamisverkostoja. (Museovirasto, museot)

5. Museoalalla kehitetään mentorointia ja nuorten ammattilaisten uramahdollisuuksia. (Suomen museoliitto, museot)

6. Museot kannustavat henkilöstöä suorittamaan jatko-opintoja. (museot, museoiden ylläpitäjät, yliopistot)

7. Museologian opetus ja tutkimus turvataan museoammatillisen osaamisen kehittämiseksi. (yliopistot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Museoiden kokoelmat esille ja käyttöön

Tavoitetila 2030

Museoiden kokoelma- ja tietovarannot ovat monipuolisessa käytössä oleva toiminnan perusta. Museot tuovat entistä aktiivisemmin kokoelmiaan ja aineistojaan esille ja käyttöön yhteisöjen ja yhteiskunnan voimavaraksi. Keskeisin osa kokoelmia on digitalisoitu ja verkon kautta saavutettavissa.

Museot mahdollistavat yhteisöjen osallistumisen kulttuuriperinnön ilmiöiden tallentamiseen, esittämiseen ja vaalimiseen. Samalla museot dokumentoivat yhteiskunnan moninaisuutta ja muutosta ja välittävät siitä tietoa.

Museot kartuttavat kokoelmiaan ja muita aineistojaan suunnitelmallisesti, vastuullisesti ja toisiaan täydentäen. Museot tekevät kokoelmayhteistyötä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Kokoelmien ja aineistojen säilyminen on turvattu kestävällä tavalla, ja tehokkaat kokoelmaprosessit ja -työkalut tukevat kokoelmien käytettävyyttä.

Kehittämiskohde

Kokoelmatyön tavoitteet

Museot vaalivat ja tekevät näkyväksi monimuotoista kulttuurista pääomaa, joka periytyy edellisiltä sukupolvilta, ja joka elää ja muotoutuu tässä päivässä sekä siirtyy tulevien polvien käytettäväksi. Tämän päivän valinnat vaikuttavat tulkintoihin menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Laadukas kokoelmatyö edellyttää jatkossakin syvällistä asiantuntijuutta ja sen jakamista sekä yhteistyötä. Koska museot eivät voi vastata koko monimuotoisen kulttuurin tuntemisesta, on tärkeää ottaa ihmiset ja yhteisöt osaksi prosesseja, joissa määritellään, mikä on merkityksellistä kulttuuriperintöä ja mitä siitä säilytetään. Museoilta tämä edellyttää valmiutta kokeilla ja ottaa käyttöön uusia toimintatapoja.

Museoiden tallennustyön monipuolistuminen rikastaa ja vahvistaa sekä museokenttää että kulttuurin perustaa. Nykypäivän ilmiöiden tallentaminen, digitaalisen ja aineettoman perinnön dokumentointi, ja alati kasvavan aineellisen kulttuuriperinnön määrän hallitseminen vaativat alalta jatkuvasti kykyä oppia ja kehittää osaamistaan kulttuurisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla.

Kokoelmayhteistyö

Kattava ja vaikuttava kulttuuriperinnön tallennustoiminta vaatii museoiden ja muiden toimijoiden välistä aktiivista yhteistyötä. Museoiden kokoelmayhteistyön yksi toimintamuoto on tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO. Vakiinnuttamalla TAKO:n toiminta mahdollistetaan pitkäjänteinen kokoelmatyön kehittäminen ja museoiden vielä nykyistäkin laajempi osallistuminen ja sitoutuminen yhteistyöhön.

Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyö tukee osaltaan kokoelmapoliittisten ohjelmien toteuttamista linjaamalla museoiden tallennusvastuita. Samalla edistetään kestävää kokoelmien kartuntaa. Museoiden kokoelmien hallitun kasvun ja samalla kokoelmien edustavuuden ylläpito edellyttää yhteistyötä. Olemassa olevista kokoelmista on myös kyettävä tekemään perusteltuja kokoelmapoistoja yhteisesti sovittuja pelisääntöjä noudattaen.

Kokoelmatyötä kehitetään valtakunnallisesti yhteistyössä kansallisten museoiden kanssa ja muissa museoiden erikoisaloihin, kokoelmatyöhön ja alueellisuuteen liittyvissä verkostoissa. Verkostoituminen ja vertaisoppiminen luovat kestäviä toimintamalleja kokoelmien laadukkaaseen hallintaan ja säilyttämiseen.

Uudistuvan museokentän mukaisten alueellisten ja valtakunnallisten vastuumuseoiden tulee edistää alueensa tai toimialansa museoiden kokoelmatyön kehittämistä. Kokoelmatyötä ja tallennusvastuita on tarkasteltava sekä valtakunnallisesti että yhteisesti koko alueen näkökulmasta ja laadittava yhteinen näkemys alueen kokoelmatyön lähtökohdista. Kaikilla ammatillisilla museoilla tulee olla kokoelmapoliittinen ohjelma.

Kokoelmien saatavuus ja käyttö

Kokoelmien hyödyntäminen ajankohtaisena ja innostavana yhteisenä resurssina vaatii kokoelmien avaamista ja yhä laajempien käytön ja kokemisen tapojen mahdollistamista. Kokoelmat ja aineistot toimivat voimavarana ja ne koetaan merkityksellisiksi vain jos ne ovat saatavilla, saavutettavissa ja aktiivisessa käytössä. Näiden tavoitteiden toteuttamiseen liittyy suuria haasteita, mutta myös mahdollisuuksia. Museoiden kokoelma- ja tietovarantojen digitaalinen saatavuus on tulevaisuudessa yksi keskeisimmistä tavoista jakaa kulttuuriperintöaineistoja eri yleisöille. Saatavuutta ja käytettävyyttä voidaan lisätä myös fyysisesti näyttelyissä ja kokoelmatiloissa sekä digitaalisesti verkkosivujen, portaalien ja sovellusten

kautta. Kansainvälisen näkyvyyden parantamiseksi tulee kiinnittää huomiota myös aineistojen monikielisyyden lisäämiseen. Tärkeä osa saatavuuden ja käytön lisäämistä on kokoelmien liikkuvuuden lisääminen ja lainaustoiminnan kehittäminen.

Museoissa kokoelmia hyödynnetään aktiivisesti museon muiden toimintojen osana ja palveluiden sekä näyttelytoiminnan suunnittelu tapahtuu yhteistyössä kokoelmatoiminnan kanssa. Museoiden tietovarannot ovat käytettävissä ja niillä on yhteiskunnallista merkitystä esimerkiksi ympäristöä koskevan päätöksenteon tukena. Yksi museokokoelmien ja aineistojen laajemman käytön tärkeä tavoite onkin saada niitä paremmin tutkimuksen kohteeksi ja lähdemateriaaliksi. Esine- ja museotutkimusverkostoja tuetaan ja tutkimusyhteistyötä yliopistojen kanssa kehitetään.

Kokoelmien säilyttäminen

Kokoelmien hyödyntäminen voimavarana edellyttää, että ne ovat hyvin hallittuja ja hoidettuja ja että niitä säilytetään asianmukaisella tavalla. Kokoelmien käytettävyys edellyttää myös säilytystilojen, konservoinnin ja kokoelmanhallinnan kehittämistä. Ennaltaehkäisevän konservoinnin avulla materiaalin tuhoutumista voidaan hidastaa, ja digitoinnilla vähennetään aineistojen fyysisen käsittelyn tarvetta.

Kokoelmien säilytystiloissa kiinnitetään entistä enemmän huomiota esineiden materiaalin säilyvyyden vaatimuksiin, säilytyskalusteiden toimivuuteen ja tilojen turvallisuuteen. Tavoitteena ovat usean toimijan yhteiset kokoelmakeskukset. Ekologisesti kestävät ratkaisut huomioidaan tilojen korjausrakentamisen yhteydessä tai uusia rakennettaessa. Näin pienennetään aineistojen säilyttämisen tuomaa kestävyystaakkaa ympäristölle, ja alennetaan säilyttämiseen liittyviä kustannuksia.

Kokoelmien säilyttäminen ja esittäminen ovat riippuvaisia hyvin toimivasta kokoelmanhallintajärjestelmästä. Järjestelmä on olennainen työkalu sekä kokoelmien hallinnalle että kontekstuaalisen tiedon säilyttämiselle.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoiden aineistojen kartunnassa huomioidaan monimuotoinen yhteiskunta. Yhteisöjen osallistumista kulttuuriperinnön tallentamiseen ja siitä käytävään vuoropuheluun rohkaistaan. (museot)

2. Kokoelmien liikkuvuutta museoiden välillä lisätään ja lainaustoimintaa kehitetään. (museot, TAKO, Museovirasto)

3. Valtakunnallista kokoelmayhteistyötä ja tallennustyönjakoa kehitetään yhteistyössä ja verkostoissa. Tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n toiminta vakiinnutetaan. (Museovirasto, Kansallismuseo, Luomus, TAKO, museot)

4. Museot päivittävät ja tarvittaessa laativat kokoelmapoliittisen ohjelman, joka ohjaa museon kokoelmatyötä. Ohjelmien laatimisessa ja toteuttamisessa toimitaan yhteistyössä muiden museoiden kanssa. (museot)

5. Laaditaan tutkimuspoliittinen ohjelma museoiden kokoelma- ja tietovarantojen tutkimuksen edistämiseksi ja museoiden ja yliopistojen tutkimusyhteistyön kehittämiseksi 2020 mennessä. (Museovirasto, museot, yliopistot)

6. Museoita kannustetaan keskitettyjen kokoelma- ja konservointitilojen käyttöönottoon ja kokoelmien säilyttämiseen ekologisesti kestävällä tavalla. (Suomen museoliitto, museoiden ylläpitäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Digitaalisuus mahdollisuuksien avaajana

Tavoitetila 2030

Digitaalisuus tukee läpäisevästi museoiden työtä kulttuuriperinnön vaalimiseksi ja välittämiseksi kaikille. Palveluiden tarjoaminen monien eri kanavien kautta luo merkittävää lisäarvoa sekä museoille että asiakkaille. Digitaalisuus on avannut uusia tapoja ymmärtää kulttuuriperintöä, osallistua ja kokea osallisuutta. Museoiden aineistot ja tieto ovat helposti saatavilla sekä yhteisten että yksilöityjen digitaalisten palveluiden kautta. Vapaasti saatavilla olevia aineistoja hyödynnetään laajasti ja luovasti yhteiskunnan eri osa-alueilla. Kansallinen kulttuuriperintö saavuttaa ihmiset yhä laajemmin ja moninaisemmilla tavoilla myös kansainvälisesti.

Kehittämiskohde

Läsnäolo ja osallisuus digitaalisessa ympäristössä

Digitaalisen toimintaympäristön nopea kehitys on tuonut ihmisille uudenlaisia tapoja, ei ainoastaan kuluttaa, vaan myös osallistua, kehittää yhdessä, jakaa, luoda ja käyttää uudelleen digitaalisia palveluja ja sisältöjä. Käytössä on uusia työkaluja, jotka ovat alentaneet tai poistaneet kokonaan fyysisiä, henkisiä ja sosiaalisia esteitä kulttuuri- ja luonnonperinnön kokemiseen. Digitaalisuuden avulla museoissa voidaan edistää saavutettavuutta, yhteisöllisyyttä, vuorovaikutusta ja tasa-arvoa. Muutokset edellyttävät sekä osallistamisen tapojen kehittämistä, että laajempaa instituutioiden välistä yhteistyötä ja yksin toimimisesta luopumista.

Digitaalisten palvelujen kirjo kasvaa museoissa jatkuvasti. Kyse ei ole vain analogisten palveluiden siirtämisestä digitaaliselle alustalle vaan laajemmin uudenlaisten palveluiden kehittämisestä sekä samalla ajattelutapojen, palveluiden kulutuksen ja osallisuuden muutoksesta. Toimivilla ja asiakaslähtöisillä digitaalisilla palveluilla tavoitetaan entistä laajempia ja uudenlaisia yleisöjä, syvennetään suhdetta jo olemassa olevien yleisöjen kanssa sekä

mahdollistetaan muun muassa joukkoistaminen ja osallistava yhteistuottaminen. Digitaalisten aineistojen sekä digitaalisen teknologian hyödyntäminen (3D, lisätty ja virtuaalinen todellisuus) museotiloissa ja muissa museotoiminnan ympäristöissä lisääntyy ja monipuolistuu. Museoiden ja yleisön suhde syvenee, kun digitaaliset ja fyysiset kohtaamiset ovat vuorovaikutteisia ja tukevat toisiaan. Näkyminen ja läsnäolo digitaalisessa ympäristössä ovat välttämätöntä museoiden yleisösuhteille ja museoiden merkityksen säilymiselle ja kasvulle. Mikäli museot eivät näy digitaalisessa ympäristössä, käyttäjät löytävät muita kuluttamisen ja osallistumisen tapoja. Tästä syystä museoiden tulee vahvistaa myös digitaalisen viestinnän osaamistaan.

Toimintaympäristön digitalisoituminen tulee ottaa huomioon myös museoiden dokumentointi- ja tallennustyössä. Digitaalinen kulttuuri ja digitaalisesti syntyneet aineistot vaativat uudenlaisia tapoja tunnistaa, valita ja tallentaa niihin sisältyviä ilmiöitä.

Kokoelma- ja tietovarantojen digitointi

Museoiden avoimet digitaaliset kokoelma- ja tietovarannot ovat yksi keskeisimmistä tavoista jakaa kulttuuri- ja luonnonperintöaineistoja eri käyttäjille. Aineistojen digitointia on jatkettava tehokkaasti ja suunnitelmallisesti, ja aineistojen saatavuutta verkossa on lisättävä. Muistiorganisaatioiden yhteistyötä ja yhteisiä ratkaisuja, kuten Finna-palvelua, kehitetään edelleen aineistojen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi. Kehittämistyötä tukee tiedon käytön seuranta. Digitaalisten aineistojen hallinnan ja pitkäaikaissäilyttämisen prosesseja kehitetään niin, että aineistot ovat jatkossakin turvassa, uudelleenkäytettävissä ja laajasti hyödynnettävissä. Tämä edellyttää kansallisten ja kansainvälisten standardien ja parhaiden käytäntöjen tuntemista ja käyttämistä. Erityisesti tekijänoikeus- ja henkilötietolain alaisten aineistojen saatavuutta ja hyödynnettävyyttä parannetaan siten, että ratkaisut kunnioittavat tekijöiden oikeuksia ja ihmisten tietosuojaa.

Digitalisaatio osana hallinnon, osaamisen ja talouden kehittämistä

Digitaalinen murros yhteiskunnassa tuo mukanaan muutostarvetta museoiden hallinnolle ja toimintakulttuurille. Muutos edellyttää uudenlaista osaamista, jotta haasteisiin pystytään vastaamaan ajankohtaisella ja asiakkaille merkityksellisellä tavalla. Osaamisen kasvattaminen lisää mahdollisuuksia museoiden ja muiden muistiorganisaatioiden väliseen sekä muut toimijat tavoittavaan, sektorirajat ylittävään toimintaan. Jotta vaikuttava toiminta on mahdollista, digitaalisuus tulee sisällyttää osaksi museon jokapäiväistä toimintaa, sen strategisia valintoja ja työprosesseja.

Digitalisaatio mahdollistaa myös palveluiden ja sisältöjen tuotteistamisen ja myynnin ja vahvistaa siten toiminnan taloudellista pohjaa. Avoimen jakelun ja museoiden tulonmuodostuksen kehittäminen edellyttää uudenlaista ansaintalogiikkaa ja markkinoi-

den tarpeiden ennakointia. Palvelut perustuvat jatkossa nykyistä enemmän museoiden asiantuntijuuteen ja vähemmän itse sisällön omistajuuteen. Museoilla on yhä vähemmän mahdollisuuksia hallita digitaalisen sisällön koko elinkaarta synnystä uudelleenkäyttöön. On kehitettävä uudenlaisia mahdollistavia toimintamalleja säätelyn sijaan, koska avoimien aineistojen sekä muiden toimijoiden tuottamien sisältöjen määrä verkossa lisääntyy jatkuvasti.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot kehittävät ja kokeilevat uusia palveluja ja kohtaamismahdollisuuksia digitaalisissa toimintaympäristöissä. (museot)

2. Museot tarjoavat aineistojaan laajasti käytettäviksi. Edistetään aineistojen avointa digitaalista saatavuutta ja kehitetään yhteisiä palveluja aineistojen jakeluun. (museot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Museot edistävät yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön digitaalisen tallentamisen joukkoistamista. (museot)

4. Museot jatkavat aineistojen suunnitelmallista digitointia. Aineistojen saatavuutta ja digitoinnin prosesseja kehitetään yhteistyössä. Aineistojen yhteiskäyttöisyys turvataan noudattamalla digitoinnin kansallisia ja kansainvälisiä standardeja. (museot, Museovirasto, opetus- ja kulttuuriministeriö)

5. Digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytystä kehitetään ottaen huomioon museoiden tarpeet. Keskitettyä palvelua tarjotaan museoiden käyttöön. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, museot)

6. Museot kehittävät ja ottavat käyttöön työkaluja digitaalisen kulttuurin ja digitaalisena syntyneiden aineistojen tallentamiseksi ja säilyttämiseksi. (Museovirasto, Suomen museoliitto, Suomen Kotiseutuliitto, museot)

7. Tekijänoikeus- ja henkilötietolakien tarkoittamien aineistojen käyttöä varten luodaan ratkaisuja, jotka kunnioittavat tekijän luovaa työtä ja tietosuojaa. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä

Tavoitetila 2030

Suomalainen museoala on edelläkävijä Euroopassa. Menestyksellinen museotoiminta rakentuu museoiden profiloitumiselle ja yhteistyölle. Museoiden työnjako ja vastuualueet ovat selkeitä ja muodostavat pohjan koko maan kattavalle museopalveluiden verkostolle. Museotoiminnalle asetetut tavoitteet ja tehtävät ohjaavat julkisen tuen kohdentumista.

Museot ovat paikallisia, alueellisia ja valtakunnallisia kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen osaajia. Museoiden palvelut kehittyvät vuorovaikutuksessa asiakkaiden ja eri väestöryhmien kanssa. Museot lisäävät alueidensa elinvoimaisuutta. Ne edistävät yhteiskunnallisesti tärkeiden kulttuuristen, sosiaalisten, ekologisten ja taloudellisten tavoitteiden toteuttamista. Paikalliset kotiseutu- ja erikoismuseot toimivat rinnakkain ja yhteistyössä ammatillisten museoiden kanssa.

Kehittämiskohde – Kokonaiskuva suomalaisesta museokentästä

Museot voimavarana

Museo on aina paikallinen, alueellinen ja kansallinen voimavara, olipa kyseessä vapaaehtoisvoimin ylläpidetty kotiseutumuseo, kulttuurihistoriallinen kaupunginmuseo, erikoismuseo tai kansainvälisesti profiloitunut taidemuseo. Yhteys ihmisiin ja yhteisöihin sekä museoiden taustayhteisöjen sitoutuneisuus ja tahto niiden ylläpitämiseen luovat vahvan perustan museotoiminnalle. Museoiden tulee puolestaan huomioida ylläpitäjiensä ja yhteistyötahojensa tavoitteet toimintansa suunnittelussa, jotta museoiden mahdollisuudet tuottaa lisäarvoa sidosryhmilleen tunnistetaan.

Museot tarjoavat mahdollisuuksia toiminta-alueensa kulttuuri- ja luonnonympäristön hallitulle muutokselle ja muutokseen sopeutumiselle sekä matkailun ja elinkeinoelämän kehittämiselle, oppilaitosyhteistyölle, taiteen, hyvinvoinnin ja terveyden edistämiselle.

Tämän vuoksi olisi hedelmällistä, että museot ja eri hallinnonalat tekisivät nykyistä tavoitteellisemmin ja suunnitelmallisemmin yhteistyötä. Kiinnostavaa ja merkittävää museotoimintaa ja museoiden kehittäjiä ja huippuyksiköitä on kaikilla museotoiminnan tasoilla.

Menestyksellinen museotoiminta edellyttää kuitenkin selkeää profiloitumista. Profiilin rakentaminen tukee toiminnan vaikuttavuutta ja merkityksellisyyttä. Profiilin tulee heijastua museon strategisissa valinnoissa, palveluissa, tuotteissa ja koko toimintakulttuurissa. Profiili rakentuu asiakkaiden ja heidän tarpeidensa tunnistamiselle, toimintaympäristön analyysille sekä museon osaamiselle ja sisällöille.

Museokentän toiminnallinen ja rakenteellinen uudistuminen

Suomalainen ammatillinen museokenttä jäsentyy nykyisin vastuualueiden mukaan (valtakunnalliset museot, maakuntamuseot, aluetaidemuseot ja valtakunnalliset erikoismuseot) sekä museotyypeittäin (taidemuseot, kulttuurihistorialliset museot, luonnonhistorialliset museot ja erikoismuseot). Museokentän ja sen vastuualueiden kehittämisessä tulisi tavoitella toiminnallisesti ja rakenteellisesti nykyistä vahvempia ja vaikuttavampia toimintayksiköitä. Vahvan toimintayksikön tunnusmerkkejä ovat selkeä profiili ja tavoitteellinen toiminta, sitoutunut ylläpitäjä ja riittävät resurssit, vuorovaikutteisuus ja yhteistyökyky sekä laadukas ja vaikuttava toiminta.

Museokentän uudistuminen ja vahvistuminen edellyttävät museoiden aloitteellisuutta ja yhteistyötä taustayhteisöjensä ja rahoittajiensa suuntaan, jotta muutokset ovat alan ja toiminnan vaikuttavuuden kannalta mielekkäitä. Museoiden välineitä uudistumiselle ovat osaamisen kehittäminen, yhteistyö ja vuorovaikutuksen lisääminen, joita myös tämän ohjelman toimenpide-ehdotuksilla tuetaan.

Alueellisen ja valtakunnallisen museotoiminnan osalta esitetään vastuiden, rakenteiden ja rahoituksen uudistamista. Keskeisten uudistamisesitysten jatkovalmistelu tapahtuu osana käynnissä olevaa valtion rahoitusjärjestelmän kokonaisuudistusta. Nykyisin käytössä oleva valtakunnallisten ja alueellisten museoiden jaottelu esitetään korvattavaksi kansallisilla museoilla sekä valtakunnallisilla ja alueellisilla vastuumuseoilla. Uusilla nimikkeillä pyritään selkeyttämään kansallisten museoiden ja vastuumuseoiden tehtäviä ja rooleja. Koko ammatillista museokenttää uudistavia toiminnallisia ja rakenteellisia kehittämishankkeita varten tulisi osoittaa valtion harkinnanvaraista kannustinrahoitusta.

Paikalliset kotiseutu- ja erikoismuseot

Ammatillisen museotoiminnan lisäksi Suomessa on laaja paikallisten ei-ammatillisesti ylläpidettyjen kotiseutu- ja erikoismuseoiden joukko, joka toimii vapaaehtoistyön ja kansalaisaktiivisuuden voimin. Museoita ylläpitävät yhdistykset sekä sivutoimisesti kunnat tai

muut toimijat. Paikallisten kotiseutu- ja erikoismuseoiden vahvuutena on niitä ympäröivän yhteisön tuki ja konkreettinen osallistuminen yhteisen kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja elävän perinnön ylläpitämiseen. Paikallisten kotiseutu- ja erikoismuseoiden toiminta perustuukin usein aktiiviseen kotiseututyöhön ja harrastajakuntaan.

Paikallisten kotiseutu- ja erikoismuseoiden toiminnan tukemisessa ja mahdollistamisessa alueellisilla vastuumuseoilla ja muilla ammatillisilla museoilla on keskeinen rooli myös jatkossa. Museoammattilaisten ja kulttuuriperintöalan vapaaehtoistoimijoiden tiiviimpi yhteistyö ja vuoropuhelu tuottavat hyviä toimintamalleja ja oppimisen kokemuksia puolin ja toisin. Paikallismuseotoiminnan valtakunnalliseen kehittämiseen osallistuvat yhteistyössä Museovirasto ja Suomen Kotiseutuliitto. Paikalliset kotiseutu- ja erikoismuseot muodostavat koko maan kattavan, helposti lähestyttävän kulttuurin lähipalveluverkoston. Niiden arvo identiteetin vahvistamisessa ja ylipäätään paikallisena ja alueellisena voimavarana tulisikin nähdä nykyistä laajemmin.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoita kannustetaan lisäämään toimintansa vaikuttavuutta profiloitumalla. (museot, kunnat, Suomen museoliitto, Museovirasto)

2. Museoiden ylläpitäjiä kannustetaan kehittämään museoita toiminta-alueensa voimavarana ja luomaan hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä ja kumppanuuksia. (museoiden ylläpitäjät, museot)

3. Museoiden yhteistyötä ja keskinäisen työnjaon kehittymistä tuetaan. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, Suomen museoliitto)

4. Museokenttä uudistuu toiminnallisesti ja rakenteellisesti tavoitteena nykyistä vahvemmat toimintayksiköt ja vaikuttavampi toiminta. Valtio osoittaa tähän perusrahoituksen ulkopuolista kannustinrahoitusta, joka selvitetään kulttuurin rahoitusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä. (museot, museoiden ylläpitäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö)

5. Kunnat ja muut museoiden ylläpitäjät sitoutuvat museoidensa toimintaedellytysten kehittämiseen ja hyödyntävät niitä strategisina voimavaroina ja alueiden elinvoimaisuuden edistäjinä. (museoiden ylläpitäjät)

6. Alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot kehittävät paikallista kulttuuriperintötyötä yhteistyössä toimijoiden kanssa. Valtakunnallisesti kehittämiseen osallistuvat Museovirasto ja Suomen Kotiseutuliitto. (alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot, paikalliset kotiseutu- ja erikoismuseot, Museovirasto, Suomen Kotiseutuliitto)

Kehittämiskohde – Tavoitteena vahvat alueelliset vastuumuseot

Alueellisen toiminnan nykytila

Maakunta- ja aluetaidemuseoiden järjestelmä on syntynyt 1980-luvulla ja rakentunut 1990-luvulla osaksi museoiden valtionosuusjärjestelmää. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää maakunta- ja aluetaidemuseot, joille alueellisten tehtävien perusteella valtionosuus myönnetään 10 prosenttiyksiköllä korotettuna. Maakunta- ja aluetaidemuseoiden tehtävänä on edistää museotoimintaa, kulttuuriympäristön säilymistä sekä visuaalista kulttuuria toiminta-alueellaan sekä huolehtia muista yhteistyötä, tiedon saatavuutta ja asiantunti-ja-apua koskevista tehtävistä.

Suomessa on 22 maakuntamuseota ja 16 aluetaidemuseota. Ne ovat pääosin kuntien ylläpitämiä, vaikka niiden toiminta-alueet laajenevat kuntarajojen yli maakuntaan. Maakunta- ja aluetaidemuseot ovat neuvotelleet toiminnan painopisteistä ja tavoitteista joka neljäs vuosi Museoviraston johdolla. Lisäksi maakuntamuseot ovat sopineet Museoviraston kanssa kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävien hoitamisesta.

Maakunta- ja aluetaidemuseojärjestelmän vahvuus on, että luotettavaa kulttuuriperinnön ja -ympäristön hoitoon liittyvää osaamista ja asiantuntijapalveluja on ollut saatavilla lähellä asiakkaita. Vakiintuneiden maakunnallisten toimijoiden vahvuuksia ovat alueellinen asiantuntijuus, tietovarannot ja verkostot. Varsinkin niissä museoissa, joissa myös kulttuuriympäristöön liittyviä asiantuntijapalveluja hoidetaan kattavasti, toteutuu niin sanottu yhden luukun periaate asiakkaan näkökulmasta tehokkaasti. Heikkoutena on, että kaikkialla alueelliset palvelut eivät ole samalla tasolla, ja että jossain määrin tehtävät ovat jäsentymättömiä ja niiden toteutumista ei tehokkaasti seurata.

Järjestelmää uudistettaessa otetaan tavoitteeksi tasapainottaa alueellisen museopalvelun tarjonta, alueiden tarpeet ja rahoituksen rakenne. Valtakunnallisen ja alueellisen yhteistyön, vastuunjaon ja koordinoinnin merkitys kasvaa entisestään. On tärkeää, että rakenteet ja rahoitusjärjestelmä tukevat tavoitteellista ja vaikuttavaa toimintaa ja mahdollistavat palveluiden järjestämisen kattavasti koko maassa.

Alueellisista museotehtävistä on tarpeen säätää lain tasolla. Tarve koskee erityisesti Museovirastolle kuuluvien kulttuuriympäristön viranomaistehtävien alueellista hoitamista.

Uudet alueelliset tavoitteet ja tehtävät

Alueelliset asiantuntija- ja kehittämistehtävät esitetään jatkossa hoidettaviksi alueellisissa vastuumuseoissa. Kulttuuriperintöön ja taiteeseen liittyvät alueelliset tehtävät kootaan pääsääntöisesti yhden ylläpitäjän tuotettaviksi. Mahdollisuuksien mukaan kokonaisuuteen liitetään myös luonnonperinnön asiantuntijatehtäviä. Tämä mahdollistaa vahvempien toimintayksiköiden kehittymisen ja parantaa palveluiden saatavuutta asiakkaan näkökulmasta. Tehtävien yhdistäminen yhdelle ylläpitäjälle edistää myös taiteen, kulttuurihistorian ja luonnonperinnön sekä kulttuuriympäristön ja visuaalisen kulttuurin asiantuntijoiden välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä.

Museoiden toiminta-alueiden uudelleen määrittelyssä seurataan uudistuvaa kunta- ja maakuntajakoa, mutta vastuumuseoiden lukumäärä ei välttämättä vastaa uusien maakuntien tai nykyisten museoiden määrää. Yhden vastuumuseon toimialue voi ulottua useaan maakuntaan. Mikäli jokin vastuumuseo ei pysty tai halua hoitaa kaikkia tehtäväkokonaisuuksia, voidaan ne poikkeustapauksessa siirtää toisen vastuumuseon hoidettavaksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää vastuualueista museon ylläpitäjän hakemuksen perusteella. Tehtävä on museolle vapaaehtoinen ja sen tarkempi määrittely tapahtuu vuoropuhelussa ylläpitäjän kanssa. Alueellisten museoiden toimialueet, tehtäväkokonaisuudet ja vastuut tulee määritellä selkeästi ja pitkäjänteisesti. Työnjaon tulee olla selkeä myös suhteessa alueen muihin toimijoihin (maakunnat, muut museot) ja Museovirastoon.

Alueelliset asiantuntija- ja kehittämistehtävät olisivat tulevaisuudessa:

1. Alueellisen museotyön kehittäminen (alueen museotoiminnan ja kokoelmatyön tukeminen: alueellisen museotyön koordinointi, paikallismuseoiden ja muiden kulttuuriperintötoimijoiden neuvonta ja ohjaus ja yhteistyön kehittäminen, kokoelma- ja tietovarantoyhteistyö, kehittäminen ja saatavuus).
2. Kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät (hallinnollinen ja fyysinen suojelu, kehittäminen, tiedon tuotanto, neuvonta ja viestintä, sidosryhmätyö).
3. Kulttuuriperinnön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin kehittämis- ja asiantuntijatehtävät (kulttuuriperinnön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin edistäminen ja tiedon välittäminen toimialueella, asiantuntija-avun antaminen toimialaan liittyvissä kysymyksissä, julkisen taiteen asiantuntijatehtävät).

Lisäksi vastuumuseolla voi olla alueellisesti räätälöityjä tai valtakunnallisesti keskitettyjä tehtäviä. Tämä tukee museoiden profiloitumista ja erikoistumista myös alueellisissa ja valtakunnallisissa tehtävissä. Alueellisen kulttuuriperintötyön kehittäminen edellyttää alueen toimijoiden tuntemista ja näiden tarpeiden tunnistamista.

Käynnissä olevan kunta- ja maakuntauudistuksen vaikutuksia museoiden toimintaympäristöön on vaikea ennakoida. Erityisesti kulttuuriympäristöön liittyvien asiantuntijatehtävien osalta sillä tulee kuitenkin olemaan vaikutuksia alueelliseen toimijakenttään ja tehtäväjakoon. Uusille maakunnille siirtyy elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten sekä maakuntien liittojen kulttuuriympäristön hoitoon liittyviä tehtäviä, kuntien vastuulla tulee puolestaan olemaan muun muassa osaaminen ja sivistys, kulttuuripalvelut sekä maankäyttö, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu. Kuntien uudistuvassa tehtäväkokonaisuudessa yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin ja elinvoiman edistäminen on keskeisellä sijalla. Museoiden rooli suhteessa alueiden muihin toimijoihin ja mahdollisuudet yhteistyöhön myös maakuntien kanssa tulee ottaa jatkovalmistelussa huomioon.

Alueellisilla museoilla on merkittävä rooli kulttuuriperinnön ja taiteen sekä kulttuuriperintökasvatuksen ja kulttuuriympäristön asiantuntijoina ja yhteistyön edistäjinä alueellaan. Kulttuuri- ja luonnonperintö sekä taide ovat puolestaan keskeinen voimavara alueiden ja kuntien erityispiirteiden ja elinvoimaisuuden vahvistamisessa. Museoiden asiantuntijapalveluilla voidaan tukea muun muassa laadukkaan ympäristön suunnittelua ja julkisen taiteen hankintaa ja hallinnointia.

Alueellisen museotyön rahoitus

Tavoitteena on, että valtio osallistuu jatkossakin toiminnan rahoittamiseen valtionosuusjärjestelmän kautta. Nykytilanteesta poiketen rahoitus tulee jatkossa määräytymään alueellisen vastuumuseon hoitamien tehtäväkokonaisuuksien perusteella. Rahoituksen kriteerit ja toteutustapa täsmennetään valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Museoviraston ohjaus- ja sopimusjärjestelmään tehdään tarvittavat uudistukset.

Alueellisten vastuumuseoiden osalta selvitetään mahdollisuuksia laajentaa rahoituspohjaa alueen kuntien välisillä vapaaehtoisilla sopimuksilla alueellisesta asiantuntija- ja kehittämistehtävästä syntyvien kustannusten kattamiseksi. Alueellisen vastuumuseon on osattava perustella kunnille alueellisen museopalvelun tarpeellisuus ja lisäarvo.

Toimenpide-ehdotukset

1. Alueelliset vastuumuseot korvaavat nykyisen maakunta- ja aluetaidemuseojärjestelmän. Alueelliset vastuumuseot ovat toiminta-alueensa kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin asiantuntijoita ja niiden toimialueet määritellään noudattamaan uudistuvaa maakuntajakoa. Kokonaisuuteen voidaan liittää lisäksi luonnonperinnön asiantuntijatehtäviä. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Museolaissa ja tarvittaessa asetuksessa säädetään alueellisen vastuumuseon asiantuntija- ja kehittämistehtävistä (mukaan lukien kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät) ja museon nimeämisestä. Kulttuuriympäristötehtävien osalta selvitetään tarve kulttuuriympäristöä koskevan erityislainsäädännön tarkistamiseen. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Alueellisen vastuumuseon asiantuntija- ja kehittämistehtävät muodostuvat kolmesta tehtäväkokonaisuudesta:
   - alueellisen museotyön kehittäminen
   - kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät
   - kulttuuriperinnön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin kehittämis- ja asiantuntijatehtävät

4. Alueelliset museot tuottavat asiantuntija- ja kehittämistehtävät koko maan kattavasti. Vastuu alueellisista tehtävistä on kullakin toimialueella pääsääntöisesti yhdellä ylläpitäjällä. Alueellinen vastuumuseo voi vastata tehtävistä myös useamman maakunnan alueella. Lisäksi museolla voi olla vastuullaan alueellisesti räätälöitäviä tai valtakunnallisesti keskitettyjä tehtäväkokonaisuuksia. Tehtäväkokonaisuuksista sovitaan vapaaehtoisuuden pohjalta ja vuoropuhelussa ylläpitäjän kanssa. (opetus- ja kulttuuriministeriö, alueelliset vastuumuseot, museoiden ylläpitäjät)

5. Valtakunnallinen ohjausjärjestelmä uudistetaan tukemaan alueellisten tehtävien hoitoa ja seurantaa sekä alueellisesti räätälöitävistä ja valtakunnallisesti keskitettävistä tehtävistä sopimista. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, alueelliset vastuumuseot, museoiden ylläpitäjät)

6. Museot toimivat kulttuuriympäristöön liittyvien asiantuntijatehtävien hoidossa yhteistyössä Museoviraston ja muiden kulttuuriympäristötehtäviä hoitavien paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. (museot, kunnat, maakunnat, Museovirasto)

7. Valtio rahoittaa alueellisia tehtäväkokonaisuuksia valtionosuusjärjestelmän kautta ylläpitäjälle ohjattavalla erillisrahoituksella. Rahoitus määräytyy jatkossa museon hoitamien tehtäväkokonaisuuksien perusteella. Rahoituksen kriteerit ja määräytymisperusteet tarkentuvat kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä vuosina 2017–2018. Rahoitukseen käytettävät resurssit mitoitetaan siten, että voidaan varmistaa kaikkien tehtäväkokonaisuuksien hoitaminen kattavasti koko maassa. (opetus- ja kulttuuriministeriö, museoiden ylläpitäjät)

Kehittämiskohde – Tavoitteena valtakunnalliset vastuumuseot

Erikoismuseojärjestelmän nykytila

Suomessa toimii 16 valtakunnallista erikoismuseota, joiden tehtävät ja rahoituspohja on määritelty museolaissa ja -asetuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää valtakunnalliset erikoismuseot, joille valtakunnallisten tehtävien perusteella valtionosuus myönnetään 10 prosenttiyksiköllä korotettuna. Museoiden tehtävänä on edistää erikoismuseotoimintaa erikoisalallaan, sekä huolehtia muista yhteistyötä, tiedon saatavuutta ja asiantuntija-apua koskevista tehtävistä erikoisalallaan. Näiden lisäksi puolustusministeriö on nimennyt Maanpuolustuskorkeakoulun alaisuudessa toimivan Sotamuseon sotahistorian valtakunnalliseksi erikoismuseoksi.

Valtakunnalliset erikoismuseot neuvottelevat valtakunnallisen toiminnan tavoitteista ja painopisteistä neljän vuoden välein Museoviraston ja opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Korotetun valtionosuuden lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää valtakunnallisille erikoismuseoille harkinnanvaraista toiminta-avustusta valtakunnallisten erityistehtävien hoitamista varten. Jatkossa näistä museoista esitetään käytettäväksi nimitystä valtakunnalliset vastuumuseot. Nimike erottaa valtakunnallisen vastuumuseon muista erikoismuseoista ja kansallisista museoista ja korostaa museoasetuksen mukaista valtakunnallista vastuutehtävää.

Valtakunnallisen erikoismuseojärjestelmän toimivuutta ja kehittämistarpeita on arvioitu vuonna 2012 valmistuneessa erikoismuseoselvityksessä. Sen pohjalta laadittiin valtakunnalliselle erikoismuseotoiminnalle kriteerit, joista säädettiin vuonna 2015 museolaissa. Kriteereitä käytetään arvioitaessa uusien museoiden hakemuksia valtakunnalliseksi erikoismuseoksi. Myös nykyisten valtakunnallisten erikoismuseoiden tulee osoittaa täyttävänsä kriteerit viimeistään vuoden 2018 loppuun mennessä.

Valtakunnallisiksi vastuumuseoiksi

Valtakunnallinen erikoismuseojärjestelmä esitetään korvattavaksi valtakunnallisilla vastuumuseoilla. Valtakunnalliset vastuumuseot ovat kansallisesti ja kansainvälisesti aktiivisia museoalan kehittäjiä. Ne ovat monimuotoinen joukko, jota yhdistää keskittyminen yhteen valtakunnalliseen toimintasektoriin. Toimintasektoreita ei ole määritelty lainsäädännössä vaan ne muotoutuvat toimintaympäristön tarpeiden ja muutosten kautta. Niitä arvioidaan yhteiskunnallisen merkittävyyden kautta ja ottaen huomioon museotoiminnan tarpeellisuuden kyseisellä toimintasektorilla.

Toimintasektoreiden ja sidosryhmien heterogeenisyys on jatkossakin valtakunnallisten vastuumuseoiden ominaispiirre, mutta toiminnan suuntaamisen ja vaikuttavuuden näkökulmasta asiantuntija- ja kehittämistehtävän hoidossa tulee näkyä entistä vahvemmin museon hoitama ja koordinoima vastuu toimialansa kulttuuriperinnöstä, toimijoiden sitouttaminen, yhteistyö ja toimialansa kehittämisrooli. Vastuumuseoiden tulee keskittyä valtakunnallisessa toiminnassaan valittuihin painopisteisiin ja seurata niiden toteutumista. Toisaalta myös valtakunnallisesti toimivan museon tulee olla läsnä paikallisyhteisössään.

Valtakunnallisten vastuumuseoiden rahoitusta tarkastellaan jatkossa yhä vahvemmin tehtäväperusteisesti. Tehtävien määrittelyssä otetaan huomioon toimijakentän monimuotoisuus ja hyödynnetään museolain edellytysten tarkistamisesta saatavaa arviointitietoa. Rahoituksen kriteerit ja toteutustapa täsmennetään valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Museoviraston ohjausjärjestelmään tehdään tarvittavat uudistukset.

Toimenpide-ehdotukset

1. Valtakunnalliset vastuumuseot korvaavat nykyisen valtakunnallisten erikoismuseoiden järjestelmän. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Valtakunnallisia vastuumuseoita ja niiden rahoitusta kehitetään tehtäväperusteisesti. Valtakunnallisten vastuumuseoiden asiantuntija- ja kehittämistehtävistä ja museoiden nimeämisestä säädetään museolaissa, jossa määritellään valtakunnalliset tehtäväkokonaisuudet. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Valtio rahoittaa valtakunnallisten vastuumuseoiden toimintaa valtionosuusjärjestelmän kautta ohjattavalla erillisrahoituksella. Rahoitus määräytyy jatkossa museon hoitamien tehtäväkokonaisuuksien perusteella. Rahoituksen kriteerit ja määräytymisperusteet tarkentuvat kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä vuosina 2017–2018. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Kehittämiskohde – Kansalliset museot ja Museoviraston kehittämistoiminta

Kansalliset suunnannäyttäjät

Suomessa on kolme valtakunnallista museota: kulttuurihistorian valtakunnallisena museona toimii Suomen kansallismuseo, kuvataiteen valtakunnallisena museona Kansallisgalleria ja luonnontieteellisenä valtakunnallisena museona Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomus. Museoiden omistus- ja säädöspohja sekä ohjausjärjestelmä ovat keskenään erilaisia, mutta niiden roolit omien alojensa kansallisina toimijoina ovat samankaltaisia. Valtakunnallisen museon käsite otettiin käyttöön 2000-luvun alussa, jolloin luovuttiin valtakunnallisen keskusmuseon käsitteestä. Käytännössä on kuitenkin osoittautunut, että valtakunnallinen museo ei käsitteenä riittävästi eroa muista valtakunnallisesti toimivista museoista, erityisesti valtakunnallisista erikoismuseoista. Tämän vuoksi työryhmä esittää, että museoita nimitetään jatkossa kansallisiksi museoiksi.

Kansalliset museot ovat osa kansallista taide-, tiede- ja kulttuurilaitosten instituutiota, ja niistä on säädetty lain tasolla. Kansalliset museot kartuttavat ja ylläpitävät maamme vanhimpia, valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistorian, taiteen ja luonnontieteen kokoelmia sekä edistävät toiminnallaan kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tutkimusta, tunnettuutta ja vaikuttavuutta valtakunnallisesti. Kansallisilla museoilla on keskeinen rooli myös kantaaottavina keskustelijoina. Museoiden toiminnalle tunnusomaista on laaja yleisöpohja, kansallisesti merkittävä ohjelmatoiminta sekä verkostoituminen ja näkyvyys niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Kansalliset museot vastaavat kokoelmavastuidensa mukaisista asiantuntijatehtävistä ja toimivat yhteistyössä Museoviraston sekä alueellisten ja valtakunnallisten vastuumuseoiden kanssa museotoiminnan ja osaamisen kehittämisessä. Luonnontieteellinen keskusmuseo koordinoi Suomen luonnontieteellisten museoiden ja kasvitieteellisten puutarhojen yhteistyötä ja toimii yhteistyössä ympäristöhallinnon kanssa.

Museovirasto kansallisena kehittäjänä

Museovirasto toimii kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena sekä johtaa ja kehittää maan yleistä museotointa. Sillä on vakiintunut ja monipuolinen rooli alan asiantuntijana, ohjaajana ja kehittäjänä. Museoviraston johdolla on sovittu kulttuuriympäristön viranomais- ja asiantuntijatehtävien hoitamisesta alueilla sekä käyty joka neljäs vuosi neuvottelut toiminnan painopisteistä maakunta- ja aluetaidemuseoiden sekä valtakunnallisten erikoismuseoiden kanssa.

Alan kehittäminen edellyttää läheistä yhteistyötä erityisesti museo- ja kulttuuriperintöalan sekä ympäristöhallinnon kanssa. Museoalan kehittämisessä myös kansallisilla museoilla on vastuu oman alansa kehittämisestä ja yhteistyöstä. Myös Museoviraston ja kansallisten

museoiden keskinäistä yhteistyötä tulee vahvistaa. Museoviraston tehtävät ja toiminnan painopisteet tarkistetaan ottaen huomioon toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Toimenpide-ehdotukset

1. Nykyisistä valtakunnallisista museoista (Kansallisgalleria, Suomen kansallismuseo ja Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomus) käytetään jatkossa nimitystä kansalliset museot. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Kansalliset museot kehittävät oman alansa sisältöjä ja toimintatapoja yhteistyössä muiden museoiden sekä kumppanuusverkostojen kanssa. Kansalliset museot jakavat aktiivisesti osaamistaan ja hyödyttävät siten koko museoalan kehittymistä. (kansalliset museot)

3. Kansalliset museot osallistuvat näkyvästi alansa näkökulmasta yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kansalliset museot vahvistavat entisestään profiiliaan kansainvälisinä toimijoina ja vaikuttajina. (kansalliset museot)

4. Museovirastolla on vastuu museo- ja kulttuuriympäristöalan valtakunnallisesta kehittämisestä. Kehittäminen tapahtuu yhteistyössä muun museoalan kanssa. Tavoitteena on museotoiminnan laadun ja vaikuttavuuden lisääminen. Museoviraston roolia kulttuuriperintöalan valtakunnallisena kehittäjänä vahvistetaan ja sen tehtävät tarkistetaan vastaamaan toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia. (Museovirasto, museot)

Kehittämiskohde – Yliopistojen museot

Yliopistojen museoiden nykytila

Suomen kaikilla yliopistoilla on hallussaan omaan historiaansa liittyvää kulttuurihistoriallista aineistoa. Lisäksi monilla yliopistoilla on luonnontieteellisiä kokoelmia. Helsingissä yliopiston alaisuudessa toimivat kulttuurihistoriallinen Helsingin yliopistomuseo sekä Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomus, joka on yksi kolmesta kansallisesta museosta. Turun ja Oulun yliopistoissa on eläin- ja kasvimuseot, Jyväskylän yliopistossa tiedemuseo, jossa on kulttuurihistoriallinen ja luonnontieteellinen osasto. Luonnontieteelliset museot ovat luonteva osa yliopistolaitosta, koska tutkimus ja koulutus ovat tärkeä osa myös niiden toimintaa. Yliopistolain (558/2009) mukaan yliopistojen tehtäviin kuuluu edistää tieteel-

listä sivistystä. Tehtäviään hoitaessaan niiden tulee edistää elinikäistä oppimista ja toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Yliopistojen museoiden merkitys tieteellisen sivistyksen edistämiselle on huomattava ja ne edistävät elinikäistä oppimista välittämällä tutkimustuloksia yleistajuisesti kaiken ikäisille kansalaisille. Museot ovat osa yliopistojen yhteiskunnallista vuorovaikutusta. Kulttuurihistoriallisten kokoelmien merkitys tutkimus- ja opetusmateriaalina on vähentynyt, ja niiden sijoittamista osin muihin organisaatioihin on tapauskohtaisesti tarkasteltu, mutta yliopistojen historiaan ja kulttuuriperintöön kuuluvat kokoelmat on ollut perusteltua säilyttää yliopistojen yhteydessä.

Rahoitus ja ohjaus

Luomus on tällä hetkellä ainoa yliopistojen osana toimiva museo, jonka toimintamenoihin kohdennetaan rahoitusta valtakunnalliseen tehtävään yliopiston ja opetus- ja kulttuuriministeriön välisessä ohjausmenettelyssä. Yliopistojen muiden museoiden resursointi on kuitenkin kokonaan, ja Luomuksenkin toiminta valtaosaltaan, museoita ylläpitävien yliopistojen omien päätösten varassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto vastaa yliopistojen ohjauksesta, mutta sillä ei ole suoraa ohjaussuhdetta yliopistojen laitoksiin tai osiin kuten museoihin.

Yliopistoilla on itsenäinen päätösvalta toimintarakenteestaan ja toimintansa rahoituksen kohdentamisesta eri tehtäville tai toiminnoille. Yliopisto arvioi museoidensa toimintaa ja laajuutta ensisijaisesti tutkimuksen ja koulutuksen tarpeista lähtien. Ohjaus- ja rahoitusjärjestelmiä tulisi kehittää siten, että niissä tunnistettaisiin museotoiminnan tuloksia ja vaikuttavuutta nykyistä paremmin.

Yhteistyö ja kehittäminen

Yliopistojen museoiden tulee tarkentaa ja määritellä ydintehtävänsä sekä osana yliopisto-organisaatiota että suhteessa muuhun museokenttään. Toimimalla aktiivisesti oman organisaation sisällä ja museoalan verkostoissa yliopistojen museot tuovat näkyväksi toimintansa vaikuttavuutta ja merkitystä museoalan tutkimukselle sekä rooliaan yhteisönsä kulttuuriperinnön vaalijana.

Museotoiminnan tavoitteiden ja toimintaedellytysten saattamisella osaksi yliopistojen strategiatyötä mahdollistettaisiin toiminnalle vaikuttavampi paikka osana organisaatiota. Yliopistojen museoiden toimintaa tulisi seurata niille sopivien vaikuttavuusindikaattoreiden avulla. Erilaisia tapoja mitata yliopistojen museoiden vaikuttavuutta organisaatiossaan tulee tutkia ja selvittää.

Opetus- ja kulttuuriministeriön luonnontieteellisen museotoiminnan kehittämistä vuonna 2007 selvittäneen työryhmän ehdotus museoiden yhdistymisestä ei edennyt. Museoiden toiminnan turvaamiseksi ja kehittämiseksi yhteistyötä on kuitenkin tiivistetty ja sitä tulee jatkaa. Myös yhteistyötä ympäristöhallinnon sekä soveltuvien tutkimuslaitosten kanssa tulee edelleen kehittää.

Yhteistyön tulisi tiivistyä harrastajien ja muun museolaitoksen kanssa. Yliopistojen museoiden tietoa ja osaamista voitaisiin hyödyntää paremmin myös museoalan kehittämisessä. Tämän vuoksi on perusteltua, että yliopistojen museot voisivat jatkossa saada museoiden harkinnanvaraisia valtionavustuksia.

Yliopistoilla on hallussaan merkittäviä kansallisia museokokoelmia, joiden säilyminen tulisi turvata lainsäädännöllä vastaavasti kuin muiden valtion omistamien tai rahoittamien museoiden kokoelmat. Yliopistojen tehtävään oman kulttuuriperintönsä säilyttäjinä liittyy olennaisesti myös kampusaluekokonaisuuksien ympäristöjen ja rakennusten vaaliminen.

Toimenpide-ehdotukset

1. Yliopistojen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden mittaamista kehitetään siten, että se huomioi nykyistä paremmin museotoiminnan. Yliopistojen museoiden ohjausta ja rahoitusta kehitetään siten, että museotoiminnan tulokset ja vaikuttavuus tunnistetaan nykyistä paremmin, mikä mahdollistaa rahoituksen kohdentamisen museoiden toiminnan kehittämiseen. (yliopistot, yliopistojen museot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Yliopistojen museoiden kokoelmien säilyminen turvataan lainsäädännöllä. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Yliopistojen museot tarkentavat ja määrittelevät ydintehtävänsä sekä osana yliopisto-organisaatiota että suhteessa muuhun museokenttään. Yhteistyötä tiivistetään vapaaehtoisten toimijoiden ja muun museokentän kanssa. (yliopistojen museot, museot)

4. Museoille tarkoitettuja harkinnanvaraisia valtionavustuksia voidaan myöntää jatkossa myös yliopistojen museoille. (Museovirasto)

Kestävyyttä ja joustavuutta rahoitukseen

Tavoitetila 2030

Museot palveluineen ovat verkostoituneet julkisten ja yksityisten rahoittajien sekä elinkeinoelämän kanssa. Toiminnan perusrahoitus katetaan julkisin varoin. Museot ovat tiivistäneet yhteistyötään ja hyödyntävät jaettua osaamista sekä pitkälle kehittynyttä työnjakoa kiinteiden kustannusten kasvun hallitsemiseksi ja uusien ansaintamallien rakentamiseksi. Museoiden talous on kestävällä pohjalla ja niiden rahoituspohja on laajentunut museoiden palveluja hyödyntäville elinkeino-, koulutus- ja sosiaalisektoreille. Museot ovat ottaneet käyttöön innovatiivisia rahoitusmuotoja.

Kehittämiskohde

Yhteiskunnan moniarvoinen resurssi

Museot ovat kulttuuriperinnön asiantuntijoita sekä merkittävä aluetaloudellinen voimavara. Kulttuuri- ja matkailukohteina ja vetovoimatekijöinä museot tuovat suoraan ja välillisesti merkittäviä tuloja sijaintipaikkakunnalleen. Museoiden synnyttämä taloudellinen hyvinvointi ei kuitenkaan suoraan hyödytä aina museoita itseään. Sijoittaminen museotoimintaan on kannattava investointi, joka maksaa itsensä takaisin, paitsi taloudellisina myös muina positiivisina vaikutuksina, kuten vaikutuksina hyvinvointiin, sivistykseen, osallisuuteen sekä alueiden identiteettiin ja elinvoimaisuuteen.

Museotoiminnalla on vahva yhteiskunnallinen rooli. Museoiden tehtävässä korostuu vastuu kulttuuriperinnön säilyttämisestä myös tuleville polville. Museoiden perustehtävä ei ole muuttumassa ja toiminnan rahoittaminen julkisin varoin on edelleen perusteltua. Vahva julkinen perusrahoitus tukee museoiden tehtävää moniarvoisen ja demokraattisen yhteiskunnan rakentamisessa.

Museoiden rahoituspohja ja palveluiden myynti

Museoiden on pystyttävä tuottamaan asiakkaiden tarpeisiin vastaavia palveluja ja osoittamaan toimintansa positiiviset vaikutukset menestyäkseen kilpailussa resursseista. Myymällä palveluja esimerkiksi koulutus- ja sosiaalisektorille voidaan laajentaa toiminnan rahoituspohjaa. Onnistuminen edellyttää kiinnostavien ja asiakaslähtöisten palvelujen kehittämistä sekä pitkäjänteisyyttä kumppanuuksien luomisessa. Vastaavasti yhteistyötä tulee kehittää elinkeinoelämän ja erityisesti matkailuelinkeinon kanssa. Aineistojen vapaan saatavuuden lisääntyessä museoiden tulee panostaa asiantuntipalveluidensa ja sisältöjensä tuotteistamiseen. Tämä edellyttää markkinoiden tarpeiden tuntemista ja uudenlaisen ansaintalogiikan kehittämistä.

Innovatiivisten rahoitusmuotojen kehittämiseen ja käyttöönottoon tarvitaan koulutusta ja hyvien käytäntöjen ja osaamisen jakamista. Joukkorahoitus ja muut uudet rahoitusmuodot (kuten pääomittaminen, National Art Fund -malli), joissa rahoitusvastuu jakautuu laajalle pohjalle, ovat museoalan näkökulmasta kiinnostavia. Ne tukevat museotoiminnassa samanaikaisesti voimistuvaa yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisääntymistä. Museoiden tarjoamien samankaltaisten palveluiden hinnoittelussa on nykyisin suuria eroja. Asiakkaan näkökulmasta selkeät hinnoitteluperusteet olisivat tarpeen.

Ilmainen sisäänpääsy on käytössä useissa Euroopan maissa, joissa se yleensä rajoittuu valtion museoihin ja perusnäyttelyihin. Erikoisnäyttelyihin on yleensä pääsymaksu. Myös Suomessa on ilmaisen sisäänpääsyn tarjoavia museoita ja useimmissa museoissa lapset ja nuoret pääsevät maksutta sisään. Koska ilmainen sisäänpääsy nousee säännöllisesti julkiseen keskusteluun, olisi sen tarjoamia mahdollisuuksia ja käyttöönoton edellytyksiä tarpeellista selvittää. Maksuttomuuden osalta on huomioitava, että se muuttaa museoiden tulo- ja menorakennetta ja sen soveltuvuus tulee arvioida museokohtaisesti.

Museotoiminnan julkinen rahoitus

Suomalaisten museoiden toiminta nojaa pitkälti julkiseen rahoitukseen. Kunnat ja valtio ovat museotoiminnan tärkeimpiä rahoittajia ja kattavat museotoiminnan menoista noin 80 prosenttia. Kiristynyt julkinen talous on vaikuttanut heikentävästi myös museoiden toimintaedellytyksiin.

1990-luvun alussa syntyneen kulttuurilaitosten valtionosuusjärjestelmän uudistaminen aloitettiin syksyllä 2016. Uudistamisen lähtökohtana on toimintaympäristön muutosten ja haasteiden tunnistaminen. Tavoitteena on, että uusi järjestelmä tukee myös tulevaisuudessa laadukasta ja vaikuttavaa toimintaa. Museotoiminnan kannalta on tärkeää säilyttää rahoituksen ennustettavuus ja pitkäjänteisyys. Toiminnan vaikuttavuutta ei voida mitata vain esimerkiksi museokäyntien määrillä, vaan museotoiminnan ja museopalveluiden monimuotoisuus tulee uudessa rahoitusjärjestelmässä tunnistaa. Myös alueellisten ja val-

takunnallisten tehtävien rahoitusperusteet tarkastetaan vastaamaan muuttuvaa toimintaympäristöä.

Museoiden kulurakenteita tulee uudistaa niiden talouden saamiseksi tukevalle pohjalle. Museoiden toimintamenoista henkilöstö- ja kiinteistökulujen osuus on korkea. Erityisesti kiinteistömenojen osuus on ollut viime vuosina kasvussa ja sen seurauksena varsinaiseen toimintaan jäävät resurssit ovat jatkuvasti kaventuneet. Henkilöstökuluja tarkasteltaessa on huomioitava, että palkkatason tulisi museoalalla olla kilpailukykyinen. Kulurakenteen keventämiseksi ja kustannusten karsimiseksi tarvitaan sektorirajat ylittävää yhteistyötä palveluiden kehittämisessä sekä innovatiivisia ratkaisuja kokoelmien säilytyksessä.

Museoviraston jakamilla hankeavustuksilla tuetaan museoalan uudistumista. Erityisenä painopisteenä tulisi olla hankkeet, jotka edistävät museoalan kehittymistä, erikoistumista ja työnjakoa. Avustuksia voidaan jatkossa myöntää myös yliopistojen museoiden kehittämishankkeisiin. Valtionavustusjärjestelmää kehitetään osana opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusjärjestelmän strategista kehittämistä.

Kansallisten museoiden rahoitus katetaan pääosin valtion varoin myös tulevaisuudessa. Museoiden hallintomallit sekä ohjaus- ja rahoitusjärjestelmä kuitenkin poikkeavat toisistaan. Valtion pitkän tähtäimen tavoitteena tulisi olla julkisen talouden säästöistä 2010-luvulla kärsineiden museoiden vahvistaminen ja kehittäminen riippumatta niiden hallintomallista. Kansallisten museoiden tulee kehittää yhteisesti toiminnan vaikuttavuuden ohjauksen ja seurannan mittaamista.

Yliopistojen museoiden yhteistyötä tulee tiivistää yliopistojen museoiden aseman ja rahoitusperusteiden selkiyttämiseksi. Niiden toiminta osana yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta tulee saada näkyvämmäksi. Mikäli yliopistojen museoille osoitetaan tehtäviä muilta hallinnonaloilta tai museot ottavat vastaan tehtäviä ulkopuolisilta toimijoilta, on niiden varmistettava tehtävien riittävä resursointi ja palveluiden oikea hinnoittelu. Ulkopuolisille tarjottavat palvelut eivät saa vaarantaa lakisääteisten perustehtävien hoitoa.

Yksityisellä rahoituksella on merkittävä rooli museotoiminnan tukemisessa jo nyt. Yksityisen lisärahoituksen kannustamiseksi valtion tulee selvittää mahdollisuudet laajentaa museoille tehtävien lahjoitusten verovähennysoikeutta.

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot tuotteistavat ja kehittävät osaamistaan ja aineistojaan hallinnon eri sektoreille sekä matkailu- ja muulle elinkeinoelämälle myytäviksi palveluiksi. Palveluiden käyttöönottoa tuetaan tekemällä tunnetuksi museotoiminnan kulttuurisia, taloudellisia sekä sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. (museot, Suomen museoliitto)

2. Museot kirkastavat asiantuntijaprofiiliaan ja tuotteistavat osaamistaan myytäviksi, pidemmälle jalostetuiksi palveluiksi. Museot kehittävät uusia ansaintamekanismeja. (museot, Suomen museoliitto)

3. Museot kehittävät ja ottavat käyttöön innovatiivisia rahoitusmuotoja sekä tehostavat digitaalisten palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa. (museot)

4. Museot kehittävät ansaintalogiikkaansa siten, että se vahvistaa museon profiilia ja museoiden toiminnan vaikuttavuutta lisäävien palveluiden tarjontaa. Museot kehittävät sekä maksullisia että maksuttomia palveluja. (museot)

5. Maksuttoman sisäänpääsyn vaikutuksia museoiden saavutettavuuteen ja vaikuttavuuteen sekä ansaintalogiikkaan selvitetään. (Museovirasto, opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen museoliitto)

6. Kiinteiden kustannusten hallitsemiseksi tiivistetään museoiden yhteistyötä, jaetaan osaamista ja kehitetään työnjakoa ja erikoistumista. (museot)

7. Valtio selvittää mahdollisuudet edistää museoille tehtävien lahjoitusten verovapautta. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

8. Kansallisten museoiden toimintaedellytykset turvataan pitkäjänteisesti. Toiminnan ohjausta ja vaikuttavuuden seurantaa kehitetään. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Museolaki ohjaa ja säätelee

Museopoliittisen työryhmän tehtävänä on ollut arvioida museolain ajantasaisuus ja tarve lain kokonaisuudistukselle. Eduskunta on museolain muuttamisen yhteydessä vuonna 2014 (sivistysvaliokunnan mietintö 17/2014 vp) antamassaan lausumassa edellyttänyt, että hallitus valmistelee museolain kokonaisuudistuksen siten, että laki voidaan hyväksyä vaalikaudella 2015–2019.

Museolain uudistaminen on tarkoitus toteuttaa osana museoiden, teattereiden (ml. tanssi ja sirkus) ja orkestereiden rahoitusjärjestelmän uudistamistyötä vuosina 2018–2019.

Nykyisin voimassa olevassa museolaissa (729/1992) säädetään museotoiminnan tavoitteista ja niistä edellytyksistä, joilla museo voidaan hyväksyä valtionosuuden piiriin. Lisäksi laissa säädetään valtionosuuksien piiriin hyväksymisestä ja henkilötyövuosimäärän vahvistamisesta sekä korotetun valtionosuuden perusteista. Laissa on myös säädetty valtakunnalliseksi erikoismuseoksi nimeämisen edellytyksistä.

Tarkempia säännöksiä valtionosuuden piiriin pääsemisen edellytyksistä ja korotettua valtionosuutta saavien museoiden tehtävistä on annettu valtioneuvoston asetuksella museoista (1192/2005, muutettu 456/2013). Asetuksessa säädetään muun muassa henkilöstön kelpoisuudesta ja korotettua valtionosuutta saavien museoiden toiminnan painopisteitä koskevista neuvotteluista. Asetuksella on säädetty maakunta- ja aluetaidemuseoiden sekä valtakunnallisten erikoismuseoiden tehtävistä.

Museopoliittinen työryhmä esittää, että museolain kokonaisuudistuksessa otetaan huomioon seuraavat näkökohdat:

1. Museolaki ja -asetus toimii myös jatkossa museoalan kehittämisen tukena siten, että laissa määritellään ammatillisen museotoiminnan tavoitteet ja tehtävät sekä toiminnalle asetettavat edellytykset.

2. Museotoiminnan tehtäviä korostetaan yhteiskunnan näkökulmasta.

3. Museoiden tehtävät ja toiminnan tarkoitus saatetaan ajan tasalle ja otetaan huomioon myös seuraavia uusia näkökulmia:
   - moninaisuus ja osallisuus kulttuuriperintöön
   - kulttuurinen kestävyys kestävän kehityksen kokonaisuudessa
   - hyvinvointi
   - aineeton kulttuuriperintö
   - demokraattisen yhteiskuntakehityksen tukeminen

4. Valtionosuuden edellytykset määritellään selkeästi siten, että valtionosuuden piirissä toimivilla ja piiriin pyrkivillä museoilla on tiedossa ammatilliselta museotoiminnalta edellytetyt vaatimukset.
   - nykyiset valtionosuuden edellytykset ovat pääosin oikeita ja tarpeellisia, mutta käsitteet täsmennetään ja saatetaan ajan tasalle
   - kokoelmien omistajuus valtionosuuden edellytyksenä ja kokoelmien turvaamista koskevat säännökset tarkistetaan
   - suunnitteluasiakirjoja koskevat edellytykset tarkistetaan ja ratkaistaan, otetaanko käyttöön vaatimus kokoelmapoliittisesta ohjelmasta
   - kelpoisuusvaatimukset säilytetään pääosin ennallaan; osaamisen tulee olla monipuolista eikä sitä tule nykyistä tarkemmin rajata, mutta museonjohtajan osalta tulee painottaa myös johtamiskokemusta ja opintoja
   - minimihenkilömäärää koskeva vaatimus tarkistetaan

5. Korotettua valtionosuutta saavien museoiden tehtävistä säädetään lain tasolla.
   - työryhmä on esittänyt korotetun valtionosuuden korvaamista tehtäväperusteisella rahoituksella, lakiin tehdään vastaavat muutokset
   - tehtävistä, myös kulttuuriympäristöön liittyvistä asiantuntijatehtävistä, säädetään jatkossa asetuksen sijaan lailla
   - museoiden nimikkeissä otetaan käyttöön vastuumuseo -käsitteet
   - neuvotteluja koskeva asetuksen säännös tarkistetaan

6. Valtionosuuden piiriin hyväksymistä ja henkilötyövuosimäärien vahvistamista koskevat säännökset muutetaan vastaamaan uuden rahoitusjärjestelmän toimintaperiaatteita.

7. Harkinnanvaraisen ja lakisääteisesti määräytyvän rahoituksen suhde ja rahoituksen perusteet tarkistetaan ja määritellään rahoituslainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

8. Euroopan unionin tietosuoja-asetuksen kansallisen toimeenpanon yhteydessä tarkistetaan tarve täydentää museolakia, jotta oikeus tehtävien hoidon edellyttämään henkilötietojen käsittelyyn voidaan turvata.

9. Tarkempia säännöksiä voidaan antaa asetuksella.

Toimenpide-ehdotusten vaikutukset

Yhteiskunnalliset vaikutukset

Museot ovat kulttuurisesti rikkaan ja henkisesti hyvinvoivan yhteiskunnan edellytys. Ne lisäävät ihmisten ja yhteisöjen sivistyksellistä ja sosiaalista pääomaa ja ovat keskeinen osa yhteistä kulttuuri-, taide- ja luonnonperintöämme.

Työryhmän esitys painottaa museoiden roolia asiantuntijoina, kumppaneina ja mahdollistajina. Se määrittelee museotoiminnan arvopohjaksi yhteisöllisyyden ja vuorovaikutteisuuden, luotettavuuden ja jatkuvuuden, moniäänisyyden ja demokratian sekä rohkeuden ja ennakkoluulottomuuden. Esitys korostaa museoalan aktiivista roolia hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun vahvistamisessa.

Museopalveluiden alueellinen kattavuus ja saatavuus paranevat etenkin kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävien osalta.

Taloudelliset vaikutukset

Työryhmän toimenpide-ehdotuksilla ei ole välittömiä vaikutuksia valtiontalouteen. Ehdotukset on mahdollista pääosin toteuttaa valtiontalouden kehysten puitteissa. Museoiden toimintaan osoitetaan riittävät määrärahat.

Työryhmän esityksestä ei aiheudu välittömiä taloudellisia vaikutuksia myöskään kunnille tai muille museoiden ylläpitäjille. Alueellisen vastuumuseon alueellisten palveluiden osalta työryhmä esittää selvityksen laatimista mahdollisuuksista laajentaa rahoituspohjaa alueen muihin kuntiin kuntien välisillä vapaaehtoisilla sopimuksilla. Vastaava kuntien välinen sopimuskäytäntö on esimerkiksi aluearkkitehtien alueellisten palveluiden osalta.

Museoiden oman varainhankinnan osalta työryhmä esittää aineistojen ja osaamisen tuotteistamista myytäviksi palveluiksi.

Säädösvaikutukset

Työryhmän esitykseen sisältyy arvio museolain uudistamistarpeista. Museolaki uudistetaan ja siinä huomioidaan museopoliittisen ohjelman lisäksi kulttuurin rahoitusjärjestelmän uudistamisesta aiheutuvat muutokset. Samalla uudistetaan tarpeellisilta osin Museovirastoa koskevat säädökset.

Yliopistoilla on hallussaan merkittäviä kansallisia museokokoelmia, joiden säilyminen tulisi työryhmän esityksen mukaan turvata lainsäädännöllä vastaavasti kuin muiden valtion omistamien tai rahoittamien museoiden kokoelmat.

Liite 1. Kooste toimenpide-ehdotuksista

Tavoitteena kohtaamiset ja kumppanuudet

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot nostavat toiminnassaan esille yhteiskunnallisesti tärkeitä ja ajankohtaisia teemoja. Niillä on tärkeä rooli ihmisten välisen ymmärryksen rakentamisessa. (museot)

2. Museot kokeilevat ja etsivät uusia osallistumisen ja osallistamisen tapoja. (museot, Museovirasto)

3. Museot osallistuvat yhteistyöhankkeisiin, kumppanuuksiin ja verkostomaiseen toimintaan. (museot, Suomen museoliitto, Museovirasto)

4. Museot laajentavat ymmärrystään asiakkaistaan ja yhteisöistään sekä hyödyntävät sitä profiilinsa määrittelyssä ja palvelujensa tuotteistamisessa. (museot, Suomen museoliitto, koulutuksen tarjoajat)

5. Museot toimivat yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden lisäämiseksi siten, että kynnys käyttää museoiden palveluja on matala kaikille väestöryhmille. (museot)

6. Taide-, kulttuuriperintö- ja ympäristökasvatus vahvistuvat osana museoiden toimintaa. Museot kehittyvät laaja-alaista osaamista ja elinikäistä oppimista tukeviksi oppimisympäristöiksi. (museot)

7. Museot kehittävät ja jakavat vapaaehtoistoiminnan hyviä käytäntöjä. (museot, Museovirasto)

Osaava ja oppiva museoala

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoissa tehtävän työn moniammatillisuus tunnustetaan. Eri tehtävissä vaadittavia tulevaisuuden osaamisalueita tunnistetaan ja mahdollisuuksia osallistua täydennyskoulutukseen edistetään. Museoalalla toteutetaan täydennyskoulutusta suunnitelmallisesti. (museot, museoiden ylläpitäjät, Suomen museoliitto, oppilaitokset)

2. Museoalaa koskeva osaamisen tarveselvitys laaditaan vuoteen 2020 mennessä ja sen pohjalta tehdään kansallinen osaamis- ja liikkuvuusohjelma. (Suomen museoliitto)

3. Museot tukevat henkilöstön osallistumista kansainväliseen osaamisvaihtoon sekä kansainvälisten osaajien työskentelyä Suomessa. (museot, museoiden ylläpitäjät, Opetushallitus)

4. Vertaisoppimisen tapoja kehitetään osana museoiden arviointitoimintaa. Museot määrittelevät ydinosaamisensa, joiden varaan luodaan osaamisverkostoja. (Museovirasto, museot)

5. Museoalalla kehitetään mentorointia ja nuorten ammattilaisten uramahdollisuuksia. (Suomen museoliitto, museot)

6. Museot kannustavat henkilöstöä suorittamaan jatko-opintoja. (museot, museoiden ylläpitäjät, yliopistot)

7. Museologian opetus ja tutkimus turvataan museoammatillisen osaamisen kehittämiseksi. (yliopistot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Museoiden kokoelmat esille ja käyttöön

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoiden aineistojen kartunnassa huomioidaan monimuotoinen yhteiskunta. Yhteisöjen osallistumista kulttuuriperinnön tallentamiseen ja siitä käytävään vuoropuheluun rohkaistaan. (museot)

2. Kokoelmien liikkuvuutta museoiden välillä lisätään ja lainaustoimintaa kehitetään. (museot, TAKO, Museovirasto)

3. Valtakunnallista kokoelmayhteistyötä ja tallennustyönjakoa kehitetään yhteistyössä ja verkostoissa. Tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n toiminta vakiinnutetaan. (Museovirasto, Kansallismuseo, Luomus, TAKO, museot)

4. Museot päivittävät ja tarvittaessa laativat kokoelmapoliittisen ohjelman, joka ohjaa museon kokoelmatyötä. Ohjelmien laatimisessa ja toteuttamisessa toimitaan yhteistyössä muiden museoiden kanssa. (museot)

5. Laaditaan tutkimuspoliittinen ohjelma museoiden kokoelma- ja tietovarantojen tutkimuksen edistämiseksi ja museoiden ja yliopistojen tutkimusyhteistyön kehittämiseksi 2020 mennessä. (Museovirasto, museot, yliopistot)

6. Museoita kannustetaan keskitettyjen kokoelma- ja konservointitilojen käyttöönottoon ja kokoelmien säilyttämiseen ekologisesti kestävällä tavalla. (Suomen museoliitto, museoiden ylläpitäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Digitaalisuus mahdollisuuksien avaajana

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot kehittävät ja kokeilevat uusia palveluja ja kohtaamismahdollisuuksia digitaalisissa toimintaympäristöissä. (museot)

2. Museot tarjoavat aineistojaan laajasti käytettäviksi. Edistetään aineistojen avointa digitaalista saatavuutta ja kehitetään yhteisiä palveluja aineistojen jakeluun. (museot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Museot edistävät yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön digitaalisen tallentamisen joukkoistamista. (museot)

4. Museot jatkavat aineistojen suunnitelmallista digitointia. Aineistojen saatavuutta ja digitoinnin prosesseja kehitetään yhteistyössä. Aineistojen yhteiskäyttöisyys turvataan noudattamalla digitoinnin kansallisia ja kansainvälisiä standardeja. (museot, Museovirasto, opetus- ja kulttuuriministeriö)

5. Digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytystä kehitetään ottaen huomioon museoiden tarpeet. Keskitettyä palvelua tarjotaan museoiden käyttöön. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, museot)

6. Museot kehittävät ja ottavat käyttöön työkaluja digitaalisen kulttuurin ja digitaalisena syntyneiden aineistojen tallentamiseksi ja säilyttämiseksi. (Museovirasto, Suomen museoliitto, Suomen Kotiseutuliitto, museot)

7. Tekijänoikeus- ja henkilötietolakien tarkoittamien aineistojen käyttöä varten luodaan ratkaisuja, jotka kunnioittavat tekijän luovaa työtä ja tietosuojaa. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä

Kokonaiskuva suomalaisesta museokentästä

Toimenpide-ehdotukset

1. Museoita kannustetaan lisäämään toimintansa vaikuttavuutta profiloitumalla. (museot, kunnat, Suomen museoliitto, Museovirasto)

2. Museoiden ylläpitäjiä kannustetaan kehittämään museoita toiminta-alueensa voimavarana ja luomaan hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä ja kumppanuuksia. (museoiden ylläpitäjät, museot)

3. Museoiden yhteistyötä ja keskinäisen työnjaon kehittymistä tuetaan. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, Suomen museoliitto)

4. Museokenttä uudistuu toiminnallisesti ja rakenteellisesti tavoitteena nykyistä vahvemmat toimintayksiköt ja vaikuttavampi toiminta. Valtio osoittaa tähän perusrahoituksen ulkopuolista kannustinrahoitusta, joka selvitetään kulttuurin rahoitusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä. (museot, museoiden ylläpitäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö)

5. Kunnat ja muut museoiden ylläpitäjät sitoutuvat museoidensa toimintaedellytysten kehittämiseen ja hyödyntävät niitä strategisina voimavaroina ja alueiden elinvoimaisuuden edistäjinä. (museoiden ylläpitäjät)

6. Alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot kehittävät paikallista kulttuuriperintötyötä yhteistyössä toimijoiden kanssa. Valtakunnallisesti kehittämiseen osallistuvat Museovirasto ja Suomen Kotiseutuliitto. (alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot, paikalliset kotiseutu- ja erikoismuseot, Museovirasto, Suomen Kotiseutuliitto)

Tavoitteena vahvat alueelliset vastuumuseot

Toimenpide-ehdotukset

1. Alueelliset vastuumuseot korvaavat nykyisen maakunta- ja aluetaidemuseojärjestelmän. Alueelliset vastuumuseot ovat toiminta-alueensa kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin asiantuntijoita ja niiden toimialueet määritellään noudattamaan uudistuvaa maakuntajakoa. Kokonaisuuteen voidaan liittää lisäksi luonnonperinnön asiantuntijatehtäviä. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Museolaissa ja tarvittaessa asetuksessa säädetään alueellisen vastuumuseon asiantuntija- ja kehittämistehtävistä (mukaan lukien kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät) ja museon nimeämisestä. Kulttuuriympäristötehtävien osalta selvitetään tarve kulttuuriympäristöä koskevan erityislainsäädännön tarkistamiseen. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Alueellisen vastuumuseon asiantuntija- ja kehittämistehtävät muodostuvat kolmesta tehtäväkokonaisuudesta:
   - alueellisen museotyön kehittäminen
   - kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät
   - kulttuuriperinnön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin kehittämis- ja asiantuntijatehtävät

4. Alueelliset museot tuottavat asiantuntija- ja kehittämistehtävät koko maan kattavasti. Vastuu alueellisista tehtävistä on kullakin toimialueella pääsääntöisesti yhdellä ylläpitäjällä. Alueellinen vastuumuseo voi vastata tehtävistä myös useamman maakunnan alueella. Lisäksi museolla voi olla vastuullaan alueellisesti räätälöitäviä tai valtakunnallisesti keskitettyjä tehtäväkokonaisuuksia. Tehtäväkokonaisuuksista sovitaan vapaaehtoisuuden pohjalta ja vuoropuhelussa ylläpitäjän kanssa. (opetus- ja kulttuuriministeriö, alueelliset vastuumuseot, museoiden ylläpitäjät)

5. Valtakunnallinen ohjausjärjestelmä uudistetaan tukemaan alueellisten tehtävien hoitoa ja seurantaa sekä alueellisesti räätälöitävistä ja valtakunnallisesti keskitettävistä tehtävistä sopimista. (opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, alueelliset vastuumuseot, museoiden ylläpitäjät)

6. Museot toimivat kulttuuriympäristöön liittyvien asiantuntijatehtävien hoidossa yhteistyössä Museoviraston ja muiden kulttuuriympäristötehtäviä hoitavien paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. (museot, kunnat, maakunnat, Museovirasto)

7. Valtio rahoittaa alueellisia tehtäväkokonaisuuksia valtionosuusjärjestelmän kautta ylläpitäjälle ohjattavalla erillisrahoituksella. Rahoitus määräytyy jatkossa museon hoitamien tehtäväkokonaisuuksien perusteella. Rahoituksen kriteerit ja määräytymisperusteet tarkentuvat kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä vuosina 2017–2018. Rahoitukseen käytettävät resurssit mitoitetaan siten, että voidaan varmistaa kaikkien tehtäväkokonaisuuksien hoitaminen kattavasti koko maassa. (opetus- ja kulttuuriministeriö, museoiden ylläpitäjät)

Tavoitteena valtakunnalliset vastuumuseot

Toimenpide-ehdotukset

1. 1. Valtakunnalliset vastuumuseot korvaavat nykyisen valtakunnallisten erikoismuseoiden järjestelmän. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. 2. Valtakunnallisia vastuumuseoita ja niiden rahoitusta kehitetään tehtäväperusteisesti. Valtakunnallisten vastuumuseoiden asiantuntija- ja kehittämistehtävistä ja museoiden nimeämisestä säädetään museolaissa, jossa määritellään valtakunnalliset tehtäväkokonaisuudet. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. 3. Valtio rahoittaa valtakunnallisten vastuumuseoiden toimintaa valtionosuusjärjestelmän kautta ohjattavalla erillisrahoituksella. Rahoitus määräytyy jatkossa museon hoitamien tehtäväkokonaisuuksien perusteella. Rahoituksen kriteerit ja määräytymisperusteet tarkentuvat kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä vuosina 2017–2018. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Kansalliset museot ja Museoviraston kehittämistoiminta

Toimenpide-ehdotukset

1. Nykyisistä valtakunnallisista museoista (Kansallisgalleria, Suomen kansallismuseo ja Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomus) käytetään jatkossa nimitystä kansalliset museot. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Kansalliset museot kehittävät oman alansa sisältöjä ja toimintatapoja yhteistyössä muiden museoiden sekä kumppanuusverkostojen kanssa. Kansalliset museot jakavat aktiivisesti osaamistaan ja hyödyttävät siten koko museoalan kehittymistä. (kansalliset museot)

3. Kansalliset museot osallistuvat näkyvästi alansa näkökulmasta yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kansalliset museot vahvistavat entisestään profiiliaan kansainvälisinä toimijoina ja vaikuttajina. (kansalliset museot)

4. Museovirastolla on vastuu museo- ja kulttuuriympäristöalan valtakunnallisesta kehittämisestä. Kehittäminen tapahtuu yhteistyössä muun museoalan kanssa. Tavoitteena on museotoiminnan laadun ja vaikuttavuuden lisääminen. Museoviraston roolia kulttuuriperintöalan valtakunnallisena kehittäjänä vahvistetaan ja sen tehtävät tarkistetaan vastaamaan toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia. (Museovirasto, museot)

Yliopistojen museot

Toimenpide-ehdotukset

1. Yliopistojen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden mittaamista kehitetään siten, että se huomioi nykyistä paremmin museotoiminnan. Yliopistojen museoiden ohjausta ja rahoitusta kehitetään siten, että museotoiminnan tulokset ja vaikuttavuus tunnistetaan nykyistä paremmin, mikä mahdollistaa rahoituksen kohdentamisen museoiden toiminnan kehittämiseen. (yliopistot, yliopistojen museot, opetus- ja kulttuuriministeriö)

2. Yliopistojen museoiden kokoelmien säilyminen turvataan lainsäädännöllä. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

3. Yliopistojen museot tarkentavat ja määrittelevät ydintehtävänsä sekä osana yliopisto-organisaatiota että suhteessa muuhun museokenttään. Yhteistyötä tiivistetään vapaaehtoisten toimijoiden ja muun museokentän kanssa. (yliopistojen museot, museot)

4. Museoille tarkoitettuja harkinnanvaraisia valtionavustuksia voidaan myöntää jatkossa myös yliopistojen museoille. (Museovirasto)

Kestävyyttä ja joustavuutta rahoitukseen

Toimenpide-ehdotukset

1. Museot tuotteistavat ja kehittävät osaamistaan ja aineistojaan hallinnon eri sektoreille sekä matkailu- ja muulle elinkeinoelämälle myytäviksi palveluiksi. Palveluiden käyttöönottoa tuetaan tekemällä tunnetuksi museotoiminnan kulttuurisia, taloudellisia sekä sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. (museot, Suomen museoliitto)

2. Museot kirkastavat asiantuntijaprofiiliaan ja tuotteistavat osaamistaan myytäviksi, pidemmälle jalostetuiksi palveluiksi. Museot kehittävät uusia ansaintamekanismeja. (museot, Suomen museoliitto)

3. Museot kehittävät ja ottavat käyttöön innovatiivisia rahoitusmuotoja sekä tehostavat digitaalisten palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa. (museot)

4. Museot kehittävät ansaintalogiikkaansa siten, että se vahvistaa museon profiilia ja museoiden toiminnan vaikuttavuutta lisäävien palveluiden tarjontaa. Museot kehittävät sekä maksullisia että maksuttomia palveluja. (museot)

5. Maksuttoman sisäänpääsyn vaikutuksia museoiden saavutettavuuteen ja vaikuttavuuteen sekä ansaintalogiikkaan selvitetään. (Museovirasto, opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen museoliitto)

6. Kiinteiden kustannusten hallitsemiseksi tiivistetään museoiden yhteistyötä, jaetaan osaamista ja kehitetään työnjakoa ja erikoistumista. (museot)

7. Valtio selvittää mahdollisuudet edistää museoille tehtävien lahjoitusten verovapautta. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

8. Kansallisten museoiden toimintaedellytykset turvataan pitkäjänteisesti. Toiminnan ohjausta ja vaikuttavuuden seurantaa kehitetään. (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Liite 2. Sanasto

Aineeton kulttuuriperintö
Aineeton kulttuuriperintö voi olla suullista perinnettä ja ilmaisuja, mukaan lukien kieli aineettoman kulttuuriperinnön välineenä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja, luontoa ja maailmankaikkeutta koskevia tietoja, taitoja ja käytäntöjä tai käsityötaitoja. Aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyy ilmiöitä, jotka periytyvät sukupolvelta toiselle ja säilyvät elävinä ja uudistuvat.

Aineellinen kulttuuriperintö
Ihmisen toiminnan ja luonnonhistoriallisen kehityksen seurauksena syntyneet materiaaliset resurssit, kuten rakennukset tai esineet.

Avoimesti saatavilla oleva aineisto, avoin jakaminen, avoin digitaalinen aineisto, avoin data
Avoimet aineistot (vapaat aineistot) ovat kenen tahansa käytettävissä mihin tahansa tarkoitukseen, kunhan lähteeseen viitataan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Erilaisten aineistojen ja tietojen avoimella jakamisella edistetään tieteen ja toimintojen avointa toimintamallia sekä tiedon ja aineistojen löydettävyyttä. Avoimuus ei välttämättä tarkoita maksuttomuutta.

Verkossa avoimesti saatavilla olevat digitaaliset aineistot voivat olla joko kaikille täysin avoimia tai käyttö sallitaan vain tiettyyn tarkoitukseen. Rajoituksia voi olla sekä teknisiä että juridisia.

Avoimella datalla tarkoitetaan tutkimukselle, julkishallinnolle, organisaatioille, yrityksille tai yksityishenkilöille kertynyttä aineistoa, joka on avattu ulkopuolisille vapaasti ja maksutta hyödynnettäväksi.

Digitalisaatio
Toimintatapojen asiakaslähtöistä uudistamista teknologiaa hyödyntämällä.

Digitointi
Digitointi on analogisessa muodossa olevien aineistojen muuntamista digitaaliseen muotoon. Aineistojen digitoinnin tavoitteena on helpottaa niiden saatavuutta ja hyödynnettävyyttä.

Keskitetty kokoelmatila
Yhteisissä ja yhteisesti ylläpidetyissä säilytystiloissa säilytettävät usean museon museo-objektit. Keskitetyillä ratkaisuilla haetaan tehokkuutta resurssien käyttöön ja kokoelma-ammatillisuuden jakautumista kaikille mukana oleville museotoimijoille.

Kokoelmanhallintajärjestelmä
Keskitetty ratkaisu museoiden aineistotietojen sähköiseen tallentamiseen.

Kokoelmien liikkuvuus
Museo-objektien lainaustoimintaa eri museo- ja kulttuuriperintötoimijoiden välillä. Lainaustoiminnalla pyritään edistämään myös kokoelmien tallennusvastuun jakautumista ja hillitsemään objektien kartuntaa museoissa.

Kulttuurinen kestävyys
Kulttuurisesti kestävä kehitys edistää ihmisten ja alueiden hyvinvointia sekä mahdollistaa eri kulttuurien säilymisen ja kehittymisen.

Kulttuurinen pääoma
Kulttuurinen pääoma tarkoittaa tietoa, taitoa, älyä, kokemuksia, suhteita ja muuta ei-rahallista pääomaa, jota yksilö voi käyttää menestyäkseen yhteiskunnassa. Kulttuurinen pääoma voi olla niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan voimavara.

Kulttuuriperintö
Kulttuuriperintöä on ihmisen toiminnan vaikutuksesta muodostuneet paikat, esineet, tavat, rakennukset, maisemat tai uskomukset. Kulttuuriperintö sisältää myös taiteen, visuaalisen kulttuurin, luonnonperinnön ja kulttuuriympäristöt. Kulttuuriperintö voi olla aineellista tai aineetonta.

Kulttuuriperintökasvatus
Kasvatuksen osa-alue, jonka avulla edistetään kulttuuriin liittyvää osaamista ja kulttuuriperinnön arvostamista sekä tuetaan kulttuuri-identiteetin muodostumista ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista.

Kulttuuriympäristö
Kulttuuriympäristö on syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta ja siinä näkyvät ihmisen toiminnan jäljet. Se muodostuu muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä, maisemasta ja perinnebiotoopeista. Kulttuuriympäristöä ovat yhtä lailla jokaisen oma arkiympäristö kuin tunnetut ja suojellut kohteet.

Kulttuuriympäristön viranomaistehtävät
Museovirasto on kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön suojelusta vastaava asiantuntijaviranomainen. Tehtäviin kuuluu mm. muinaisjäännöksiin sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuksiin ja ympäristöihin liittyvä maankäytön suunnittelun ja kehittämisen valvonta ja lausunnot. Museovirasto on siirtänyt yhteistyösopimuksilla kulttuuriympäristön viranomaistehtäviä maakuntamuseoille.

Moniammatillisuus
Usean ammattikunnan edustajista muodostunut ryhmä, joilla on toisiaan täydentäviä taitoja. He ovat sitoutuneet yhteiseen tarkoitukseen, suoritustavoitteisiin ja lähestymistapaan. Moniammatillinen yhteistyö on prosessi, jossa käsitellään yhteistä ongelmaa jakamalla tieto tasavertaisesti toisten kanssa ja kunnioitetaan toisten mielipiteitä.

Museoammatillisuus
Museoammatillisella henkilökunnalla on museoalaan tai museon erikoisalaan liittyvä koulutus ja he työskentelevät koulutustaan vastaavissa tehtävissä. Museoammattilaiset tukevat kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen kokemista, kohtaamista ja vaalimista. Museoammatillisuuden käsite on laajentunut ja perinteisten museoammattien rinnalle on noussut toimintaympäristön ja museotoiminnan muutosten myötä uusia osaajia.

Museologia
Museologia tieteenä tutkii museoinstituution teoriaa ja käytäntöjä sekä museotyön menetelmiä. Museologian tavoitteena on tukea ja kehittää museoalan ammattilaisuutta. Museologian opinnot antavat opiskelijoille tarvittavat valmiudet työskennellä erityyppisissä museoissa sekä näkökulmia museotyön kehittämiseen.

National Art Fund -malli
Itsenäinen hyväntekeväisyysjärjestö, jonka tavoitteena on avustaa lahjoitusvarojen avulla museoita tekemään taidehankintoja. Toiminta perustuu jäsenyyteen ja yksityisiin lahjoituksiin.

Ohjaus- ja sopimusjärjestelmä/ Valtakunnallinen ohjausjärjestelmä
Museoviraston johdolla käytävät neuvottelut korotettua valtionosuutta saavien museoiden kanssa toiminnan painopisteistä alueellisissa ja valtakunnallisissa tehtävissä.

Kulttuuriympäristön viranomais- ja asiantuntijatehtävistä sopiminen alueilla yhdessä Museoviraston kanssa.

Pitkäaikaissäilytys
Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen pitkäaikainen tai pysyvä säilyttäminen. Pitkäaikaissäilytyspalvelun (PAS) tarkoituksena on turvata myös digitaalisten aineistojen ymmärrettävyyden säilyminen.

TAKO/Tallennusvastuu
TAKO on ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto, jota koordinoidaan Museoviraston ja Suomen kansallismuseon toimesta. Päätavoitteina ovat museoiden välinen tallennustyönjako ja nykydokumentoinnin koordinointi. Tallennustyönjako tarkoittaa, että museot kartuttavat kokoelmiaan harkitusti ja jakavat tallennusvastuuta keskenään. Kaikkien ei tarvitse tallentaa kaikkea.

Visuaalinen kulttuuri
Visuaalinen kulttuuri on kuviin ja katsomiseen liittyvää kulttuuria. Visuaalisen kulttuurin ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi kuvataide, valokuva, video, televisio ja mainonta.

Ympäristökasvatus
Ympäristökasvatus tarkoittaa niitä toimenpiteitä, joilla edistetään yksilöiden ja yhteisöjen ympäristötietoisuutta ja oppimista kestävän kehityksen mukaisiin toiminta- ja elämäntapoihin. Kestävän kehityksen kasvatus ja ympäristökasvatus ovat rinnakkaiset käsitteet.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN 978-952-263-455-9 (PDF)
ISSN 1799-0351 (PDF)